

ROZI IZVJEŠTAJ

Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava
LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini

20
25

Rozi izvještaj 2025.

Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba
u Bosni i Hercegovini

Sarajevo, 2025.

Edicija *Ljudska prava Sarajevskog otvorenog centra*

Broj publikacije: 103

Naslov: Rozi izvještaj 2025.: Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini

Autori_ ce i priređivači_ ce: Admir Adilović, Amil Brković, Amina Dizdar, Olivera Karpić, Darko Pandurević, Delila Hasanbegović Vukas
Urednik: Darko Pandurević
Lektura i korektura: Sandra Zlotrg
Prevod: ZOA o. d.
Prelom i dizajn: Lejla Huremović
Izdavač: Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba
Za izdavača: Emina Bošnjak

© Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njenih dijelova poželjno, uz obavezno prethodno pismeno informisanje izdavača na e-mail: office@soc.ba.

Izvještaj pokriva period od 1.1.2024. do 31.12.2024. godine, osim za podatke za koje je drugačije naznačeno.

ISSN 2303-5552

Ovo djelo je dano na korištenje pod licencom Creative Commons Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna

Kingdom of the Netherlands

 **SARAJEVSKI
OTVORENI
CENTAR**

Publikacija je izrađena uz podršku Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Nizozemske u okviru Fonda za ljudska prava. Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost Sarajevskog otvorenog centra i nužno ne odražava stavove Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Nizozemske

ROZI IZVJEŠTAJ 2025.
Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava
LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini

SARAJEVO, 2025.

SADRŽAJ

SAŽETAK	7
NEGATIVNE PRAKSE	9
PRIORITETNE MJERE KOJE SE TREBAJU PODUZETI	18
I RAVNOPRAVNOST I SUZBIJANJE DISKRIMINACIJE	21
II KRIVIČNA DJELA POČINJENA IZ MRŽNJE I POTICANJE NA MRŽNJU	34
III SLOBODA OKUPLJANJA I UDRUŽIVANJA	42
IV PORODIČNI ŽIVOT I ISTOSPOLNE ŽIVOTNE ZAJEDNICE	45
V PRAVA TRANSRODNIH OSOBA	49
VI LJUDSKA PRAVA INTERSPOLNIH OSOBA	54
VII AZIL	57
VIII DRUŠTVENA PERCEPCIJA O LGBTI OSOBAMA U BOSNI I HERCEGOVINI	61
IX AKTIVNOSTI U LOKALNIM ZAJEDNICAMA NA UNAPREĐENJU PRAVA LGBTI OSOBA	63
RJEČNIK LGBTI POJMOVA	72
O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU	77

Godina 2024. protekla je u izuzetno sporim i minimalnim institucionalnim pomacima u oblasti unapređivanja ljudskih prava LGBTI osoba. Odlikuje je i kontinuirana društvena netrpeljivost, jačanje regresivnih politika i, posljedično, donošenje regresivnih propisa za LGBTI osobe u BiH. Iako je zabilježen napredak u pogledu javnog dijaloga i određena institucionalna otvorenost, sistemske promjene su i dalje sporadične i često uslovljene individualnim naporima, a ne strategijama ili politikama.

Posebno je vidljiv sve veći politički i institucionalni jaz između Federacije BiH i Republike Srpske kada govorimo o poštivanju ljudskih prava LGBTI osoba. Ta ocjena je direktno odraz cjelokupne političke situacije u kojoj se Bosna i Hercegovina nalazi, kao i stanja njenih institucija. Pored ranije kriminalizacije klevete koja je provedena u Republici Srpskoj, Narodna skupština RS je izglasala i Zakon o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija kojim dodatno sužava ionako sužen prostor za rad i djelovanje civilnog društva i aktivista_ica, pogotovo onih koji se bave ljudskim pravima LGBTI osoba. Također, rodni identitet je izbačen kao zaštićena karakteristika iz Krivičnog zakonika RS, a napadi na aktiviste_ice i zajednicu koji su se desili u Banjoj Luci ostali su neistraženi i neprocesuirani. U atmosferi ozbiljnog ugrožavanja vladavine prava i ljudskih prava, kakva vlada u Republici Srpskoj, gotovo je nemoguće ostvariti bilo kakav iskorak ili barem institucionalno razgovarati o temi propisa i politika značajnih za LGBTI osobe. To prvenstveno važi za politike i propise kojima bi bio unaprijeđen njihov položaj na području nediskriminacije, poput usvajanja zakona o istospolnim partnerstvima ili adekvatnije i efikasnije zdravstvene zaštite transrodnih osoba, efikasnije zaštite protiv nasilja ili govora mržnje i drugih tema od interesa za LGBTI zajednicu.

U drugom entitetu BiH, Federaciji BiH, iako postoji određena institucionalna otvorenost, dijalog, politička volja barem dijela donosilaca odluka, konkretni rezultati izostaju. Ušli smo u sedmu godinu otkako je počeo proces regulisanja istospolnih zajednica u FBiH. Stagnacija i blokade koje su zabilježene u ovom procesu najbolje oslikavaju cjelokupnu situaciju, a što će detaljnije biti prezentovano u

nastavku izvještaja.

Prioriteti koji su identifikovani u ranijim izvještajima i dalje su relevantni i taj podatak dovoljno govori o nepostojanju velikog iskoraka. To je vidljivo kroz gotovo sve oblasti i važi za prostor čitave BiH.

Zdravstvena zaštita LGBTI, a posebno transrodnih osoba, ostaje neregulisana i nedostupna. Nedostatak protokola, edukacije medicinskog osoblja i institucionalne podrške doprinosi stigmatizaciji i uskraćivanju osnovne zdravstvene brige. Sistemska podrška žrtvama i dalje izostaje, a mehanizmi zaštite su slabo dostupni i neefikasni. Policijski i pravosudni organi i dalje pokazuju ograničene kapacitete za prepoznavanje i procesuiranje zločina iz mržnje.

Politički i institucionalni akteri uglavnom izostaju iz borbe za prava LGBTI osoba, a retorika političkih lidera često podstiče stigmatu i diskriminaciju. Pozitivni primjeri su iznimni i češće dolaze od pojedinaca, a ne političkih stranaka.

Kada uzmemo u obzir i jačanje populističkih i antidemokratskih aktera u svijetu, sve je izvjesnije da će u narednom periodu rad na ljudskim pravima LGBTI osoba biti dosta *defanzivniji*, odnosno, da će se fokusirati na zaštitu, očuvanje i primjenu pozitivnih, ali krhkih propisa, politika i institucionalnih praksi koji su do sada ostvareni na polju ljudskih prava LGBTI osoba u BiH.

NEGATIVNE PRAKSE

Neprocesuiranje napada na aktiviste i zajednicu u Banjoj Luci

Sarajevski otvoreni centar je u prethodnom Rozom izvještaju 2024. godine izvijestio o napadima na LGBTI aktiviste_ice u martu 2023. i procesima zaštite njihovih prava koji su naknadno pokrenuti pred nadležnim institucijama. Prošle su dvije godine otkako se napad desio i za ovako dug period nije podignuta nijedna optužnica. Iako pravni okvir Republike Srpske pruža dovoljno prostora za procesuiranje, ovakvo (ne) postupanje nadležnih institucija šalje poruku prije svega žrtvama, a onda i svim građanima_kama da institucije nisu zainteresirane da procesuiraju zločine počinjene iz mržnje na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Podsjećamo da se konkretan napad na LGBTI aktiviste_ice kao i sukcesivni napadi na *LGBTI-friendly* prostore u Banjoj Luci desio na javnom prostoru te da postoje brojni dokazi koji bi kvalitetnom istragom mogli dovesti do počinitelja.

Advokatica koja zastupa aktiviste i aktivistice Povorke ponosa podijelila je informaciju da su u ovom trenutku otvorena tri predmeta, dok su svi ostali upravni postupci i krivični postupci okončani nakon svih iscrpljenih pravnih lijekova, i to bezuspješno.

Konkretno, otvoreni su sljedeći predmeti: krivični postupak protiv NN lica zbog napada na aktiviste i aktivistkinje i Apelacija pred Ustavnim sudom BiH. Sedam postupaka je vođeno po žalbama Instituciji ombudsmena. Izdata je jedna preporuka koja se odnosi na pristup informacijama koje je MUP RS onemogućavao. U šest postupaka su zatvorene istrage zbog nepostojanja konsenzusa ombudsmena. Žalbe nikad nisu dostavljene na izjašnjenje stranama protiv kojih su izjavljene. Krivične prijave protiv Milorada Dodika i Draška Stanivukovića zbog sumnje da su počinili krivična djela povrede ravnopravnosti građana iz člana 139. Krivičnog zakonika RS i javnog podsticanja mržnje i nasilja iz člana 359. KZRS odbijene su kao neosnovane. Aktivisti_ice su iskoristili sve pravne lijekove, ali sa negativnim ishodom. Presuda Okružnog suda u Banjoj Luci kojom se nalaže MUP-u da dostavi podatke o policajcima koji su bili na dužnosti na noć napada i Preporuka ombudsmena nije

ispoštovana. MUP RS-a je naknadno donio istovjetnu odluku.

Aktivisti_cе Bh. povorke ponosa su u oktobru 2024. izdali saopštenje za javnost kojim kritiziraju rad Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH koja se, prema njihovom mišljenju baziranom na iskustvu iz konkretnih postupaka koji su vođeni, sve više udaljava od svoje primarne funkcije i postaje sredstvo političkih sukoba tri ombudsmena na štetu zaštite ljudskih prava i sloboda u BiH.¹

1 Bh. povorka ponosa, "Neefikasnost rada Institucije ombudsmena dovodi do nezaštićenosti LGBTIQ osoba", Bh. povorka ponosa (4. mart 2025) <https://povorkaponosa.ba/2024/10/neefikasnost-rada-institucije-ombudsmena-dovodi-do-nezasticenosti-lgbtqi-osoba/> [pristupljeno 9. april 2025].

Antirodna djelovanja u Republici Srpskoj

Vlada Republike Srpske utvrdila je Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika RS kojim se pojam “rodni identitet” briše iz svih postojećih odredbi, uz obrazloženje da se na ovaj način vrši usklađivanje s Ustavom RS.² Grupa nevladinih organizacija je reagovala na ove izmjene kroz upućivanje komentara Ministarstvu pravde RS, te kontaktiranjem međunarodnih organizacija. U oktobru 2024. stigla je reakcija Nezavisnog eksperta za zaštitu od nasilja i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta i Specijalne izvestiteljice o položaju braniteljica ljudskih prava. U otvorenom pismu, između ostalog, ističu:

“I sa procesnog i sa materijalnog stanovišta, veoma je zabrinjavajuće predložiti izmjenu temeljnog krivičnog zakonika s jasno regresivnim ciljem smanjenja obima zaštite koju pruža. To implicira da vlasti više ne bi pružale zaštitu od krivičnih djela motivisanih predrasudama na osnovu rodnog identiteta, čime bi se u zakon unijela de jure diskriminacija. Ova pitanja dodatno produbljuju potencijalna kršenja vladavine prava u vezi s predloženim regresivnim izmjenama i dopunama, koje su u suprotnosti s obavezama Države prema nacionalnom i međunarodnom pravu o ljudskim pravima, kojima se promoviše poboljšanje, a ne smanjenje zaštite ljudskih prava za ugrožene pojedince i grupe, kao i one koji brane njihova prava.”

Osim izmjena Krivičnog zakonika RS, posljedica djelovanja konzervativnih organizacije je i izmjena Protokola za zaštitu djece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja iz kojeg se brišu seksualna orijentacija i rodni identitet kao zaštićene karakteristike.^{3, 4} Udruženje “Roditelji ZA prava djece” iz Bijeljine pokrenuli su postupak pred Ustavnim sudom RS za ocjenu ustavnosti riječi “gender” u nazivu institucije Gender centar RS. Ustavni sud RS je utvrdio da riječ

2 Vlada Republike Srpske, “104. sjednica Vlade Republike Srpske”, Vlada Republike Srpske (13. mart 2025) https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Premijer/Media/Vijesti/Pages/104_sjednica.aspx [pristupljeno 9. april 2025].

3 Valter, “RIJEČ ‘ROD’ OPASNA ZA RS: Protokol za dodvoravanje desničarima”, Valter portal (13. mart 2025) <https://valterportal.ba/rijec-rod-opasna-za-rs-protokol-za-dodvoravanje-desnicarima/> [pristupljeno 9. april 2025].

4 Napomena: zvanični tekst izmijenjenog Protokola nije dostupan široj javnosti, stoga kao izvor navodimo vijest objavljenu na portalu “Valter”.

“gender“ nije u skladu s Ustavom RS jer “ne pripada nijednom od jezika u službenoj upotrebi u Republici Srpskoj.”⁵

U trenucima finaliziranja ovog izvještaja, na Trinaestoj redovnoj sjednici Narodne skupštine RS, 26. 3. 2025. godine usvojene su izmjene Krivičnog zakonika RS u kojima je pojam rodni identitet izbačen kao eksplicitno zaštićena kategorija.⁶

Stagnacija procesa regulisanja istospolnih partnerstava u FBiH

Pravno priznanje porodičnog života istospolnih partnera_ki u FBiH nije doživjelo pomak tokom 2024. godine. Kao što smo izvijestili u prošlom izvještaju,⁷ Federalno ministarstvo zdravstva još uvijek blokira proces imenovanja svog člana_ice radne grupe koja bi radila na izradi nacrtu zakona o životnim zajednicama lica istog spola FBiH. U cilju animiranja uključenih ministarstava i Vlade FBiH u ovaj proces, SOC je krajem 2024. poslao dvije odvojene predstavke na adrese Komisije za zaštitu ljudskih prava i sloboda Predstavničkog doma i Komisije za ljudska prava i slobode Doma naroda Parlamenta FBiH. Ovim predstavkama, SOC je tražio:

- *da se unutar Komisije za zaštitu ljudskih prava i sloboda Predstavničkog doma formira radna grupa koja će raditi na unapređenju pravnog položaja istospolnih partnerka_ki,*
- *da obje komisije organiziraju zajedničku sjednicu na temu zaštite porodičnog života istospolnih partnera_ki u FBiH,*

5 Ustavni sud Republike Srpske, “Saopštenje za javnost sa 316. sjednice Ustavnog suda Republike Srpske”, Ustavni sud RS <https://www.ustavnisud.org/Doc.aspx?cat=12&subcat=27&id=849&lang=bos&tekst=2562> [pristupljeno 9. april 2025].

6 Narodna skupština Republike Srpske, “Okončana trinaesta redovna sjednica: usvojeni Program rada Narodne skupštine za 2025. i Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca”, Narodna skupština RS (26. mart 2025) <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/vijesti/okon%C4%8Dana-trinaesta-redovna-sjednica-usvojeni-program-rada-narodne-skup%C5%A1tine-za-2025-i-zakon-o-izmjenama-i-dopuni-zakona-o-pravima-boraca-vojnih-invalida-i-porodica-poginulih-boraca> [pristupljeno 9. april 2025].

7 Vidi Admir Adilović, Amil Brković, Amina Dizdar, Branko Ćulibrk, Darko Pandurević, Delila Hasanbegović Vukas, Rozi izvještaj 2024: Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini (Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2024), 15-16 https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2024/06/rozi-izvjestaj-BOS-2024_6_12-1.pdf [pristupljeno 9. april 2025].

- *da obje komisije ostvare saradnju sa Federalnim ministarstvom zdravlja u pogledu imenovanja člana_ice radne grupe za izradu Nacrta zakona o životnim zajednicama lica istog spola FBiH.*

Kao rezultat ovih predavki, Komisija za zaštitu ljudskih prava i sloboda Predstavničkog doma uputila je dopis Vladi FBiH kojim traži izjašnjenje o ovoj tematici. S druge strane, članovi_ice Komisije za ljudska prava i slobode Doma naroda, uz izuzeće predsjednice, pokazali su nesprennost na saradnju, animozitet ka ovoj temi i radu SOC-a. SOC će svakako tokom 2025. pratiti ishod predavki s obzirom da komunikacija između zakonodavnih i izvršnih tijela traje prilično dugo.

DOBRE PRAKSE

VSTV BiH razradio sistem CMS i TCMS za praćenje SORISK

Visoko sudsko i tužilačko vijeće je u drugoj polovini januara 2025. godine poslalo dopis svim pravosudnim institucijama u BiH kojim ih informira da je u cilju borbe protiv zločina počinjenih iz mržnje i sveobuhvatne strategije njihove prevencije ažuriran TCMS i CMS sistem kako bi se podaci o ovim predmetima sistemski mogli prikupljati. Na listu zaštićenih karakteristika ažuriranog sistema navedeni su i seksualna orijentacija i rodni identitet. Izmjena sistema je stupila na snagu 27. 1. 2025. godine.

Nadamo se da će nositelji ce pravosudnih funkcija ažurno i revnosno unositi detaljne podatke o bitnim karakteristikama predmeta zločina počinjenih iz mržnje. Takvo postupanje je ujedno i preduvjet dobijanju egzaktnih statističkih podataka koji mogu poslužiti za kreiranje sveobuhvatnih politika prevencije.

Kazne CIK-a za govor mržnje

Tokom 2024. godine održani su lokalni izbori. Na predizbornom skupu kandidati SNSD-a koristili su govor mržnje usmjeren prema LGBTI osobama s ciljem vrijeđanja političkih protivnika. Centralna izborna komisija je, po prijavi PDP-a, izrekla novčanu kaznu SNSD-u u iznosu od 5000 KM, te novčanu kaznu od 7000 KM Ljubi Ninkoviću za korištenje govora mržnje.⁸

Aleksandar Petković, kandidat DNS-a, otvorio je predizbornu kampanju govorom mržnje usmjerenim prema LGBTI osobama poručujući da za njih nema mjesta u gradskoj skupštini, te da “to nisu porodični ljudi”.⁹

⁸ Centralna izborna komisija BiH, “Novčane kazne – Lokalni izbori 2024. godine”, CIK BiH (13. mart 2025) https://www.izbori.ba/Documents/izbori_2024/prigovori_i_zalbe/novcane_kazne_2024.pdf?v=12 [pristupljeno 9. april 2025].

⁹ Detektor, “Kako je LGBT zajednica postala meta mržnje na lokalnim izborima”, Detektor.ba (24. mart 2025) <https://detektor.ba/2024/10/16/kako-je-lgbt-zajednica-postala-meta-mrznje-na-lokalnim-izborima/> [pristupljeno 9. april 2025].

Nažalost, CIK nije izrekao kaznu jer je prijava stigla po isteku roka od 72 sata koji je Izbornim zakonom BiH predviđen kao rok za dostavljanje prigovora.

Nastavlja se korištenje LGBTI osoba u populističkim govorima “branitelja porodičnih vrijednosti” kojima se utiče na stavove javnosti i potiče na činjenje krivičnih djela počinjenih iz mržnje. Njihov uticaj je najbolje vidljiv kroz primjer napada na LGBTI aktiviste_kinje u Banjoj Luci koji se desio 2023, a čiji počinitelji još uvijek nisu procesuirani, što je jasna poruka da je vlast stala u njihovu zaštitu.

Posljedice govora mržnje predstavnika vlasti vidljive su i kroz aktivnije djelovanje antirodnih aktera koji sve glasnije zagovaraju “zaštitu porodičnih vrijednosti”, što je rezultiralo neusvajanjem zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama RS, te brisanjem rodnog identiteta i seksualne orijentacije kao zaštićenih karakteristika iz Protokola o zaštiti djece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Priznavanje strane odredbe o promjeni oznake spola

Sredinom 2024. godine na pravno savjetovanje u SOC se javila transrodna žena koja ima dvojno državljanstvo i živi u Švicarskoj. Osoba je prošla kroz proces prilagodbe spola u inostranstvu i željela je da joj se u BiH prizna strana odluka o promjeni spola. SOC je ovu klijenticu uputio na advokaticu sa kojom imamo saradnju i koja je prošla naše obuke na temu promjene oznake spola u ličnom dokumentu. Nakon što je prikupljena sva dokumentacija, pokrenut je postupak za priznanje strane odluke o promjeni spola u BiH. U vanparničnom postupku, nadležni sud je utvrdio da su ispunjeni svi uvjeti koje je propisao Zakon o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja u određenim odnosima te je udovoljio prijedlogu za priznanje. Dodatno je pozitivno to što je sud, nakon okončanja vanparničnog postupka, odluku po službenoj dužnosti dostavio nadležnom matičnom uredu na provođenje. Prema informacijama kojima SOC raspolaže, ovo je prvi predmet ovakve vrste i svakako predstavlja značajan iskorak u oblasti pravnog priznanja roda u BiH. Sudska odluka pruža jasne smjernice svim ostalim sudovima u BiH

koji se u budućnosti budu susretali sa ovakvim predmetima.¹⁰

Sigurna kuća za LGBTI osobe

Zahvaljujući podršci Vijeća Evrope, u Sarajevu je osnovana prva sigurna kuća za LGBTI osobe kojom rukovodi Fondacija “Krila nade”. Sigurna kuća nudi smještaj punoljetnim LGBTI žrtvama nasilja u porodici, te psihoterapijsku i pravnu podršku.¹¹ Iako Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH garantuje finansiranje svih sigurnih kuća,¹² Fondacija “Krila nade” još uvijek nije dobila sredstva iz budžeta Federacije i Kantona Sarajevo. U odgovoru na upit Sarajevskog otvorenog centra, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH navodi da bi u budžetu za 2025. trebala biti planirana sredstva za redovno finansiranje fiksnih troškova sigurne kuće za LGBTI osobe kao što je praksa u slučaju finansiranja sigurnih kuća za žene.

Odluka Ombudsmana za djecu RS i Ustavnog suda Republike Srpske o povredi prava djece

Nakon što su rodni identitet i seksualna orijentacija izbrisani kao zaštićene osobine iz antidiskriminacijskih odredbi Protokola o zaštiti djece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, koji nema otvorenu listu zaštićenih karakteristika, Helsinški parlament građana Banja Luka podnio je žalbu Ombudsmanu za utvrđivanje povrede prava djece. Ombudsman je utvrdio da se radi o povredi prava djece te je uputio inicijativu za usklađivanje Protokola s UN-ovom Konvencijom o pravima djeteta Ministarstvu prosvjete i kulture RS.¹³ Pored toga,

¹⁰ N1 BiH, “Dobolija promijenio spol, sud ga zvanično upisao kao ženu”, N1 <https://n1info.ba/vijesti/dobolija-promijenio-spol-sud-ga-zvanicno-upisao-kao-zenu/> [pristupljeno 9. april 2025].

¹¹ Fondacija Krila nade, “Prvi centar u Bosni i Hercegovini koji pruža rezidencijalnu podršku LGBTIQ+ zajednici”, Wings of Hope (13. mart 2025) <https://wings-of-hope.ba/projects/sigurna-kuca-za-lgbtqi-osobe/> [pristupljeno 9. april 2025].

¹² Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH, “Službene novine FBiH”, br. 20/13 i 75/21, član 35 <https://www.paragraf.ba/propisi/fbih/zakon-o-zastiti-od-nasilja-u-porodici.html> [pristupljeno 9. april 2025].

¹³ Helsinški parlament građana Banja Luka, “Ombudsman za djecu Republike Srpske postupio u skladu sa žalbom Helsinškog parlamenta građana Banja Luka”, Helsinški parlament građana (27. mart 2025) <https://hcabl.org/ombudsman-za-djecu-republike-srpske->

Helsinški parlament građana Banja Luka podnio je apelaciju Ustavnom sudu RS. Ustavni sud RS je donio odluku kojom utvrđuje da izmjene Protokola nisu u skladu s Ustavom RS i Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju i Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju.¹⁴

postupio-u-skladu-sa-zalbom-helsinskog-parlamenta-gradana-banja-luka/ [pristupljeno 9. april 2025].

14 Ustavni sud Republike Srpske, “Saopštenje za javnost Ustavnog suda Republike Srpske”, Ustavni sud RS (27. mart 2025) <https://www.ustavnisud.org/Doc.aspx?cat=12&subcat=27&id=868&lang=cir&tekst=2617> [pristupljeno 9. april 2025].

PRIORITETNE MJERE KOJE SE TREBAJU PODUZETI

Usvajanje zakona o životnim zajednicama istog spola

Federalno ministarstvo zdravstva bi trebalo bez odlaganja imenovati svog člana_icu radne grupe kako bi se otkočio proces na izradi nacрта zakona o životnim zajednicama lica istog spola FBiH koji bi nakon toga trebao biti usvojen u Parlamentu FBiH. Od 46 država članica Vijeća Evrope, 22 države su zakonski dozvolile sklapanje istospolnih brakova. Dodatno, devet država je pravno priznalo registriranje civilnih unija/partnerstava. BiH spada u onaj krug država članica koje nisu uopće pravno prepoznale porodični život istospolnih partnera_ki. Imajući na umu položaj Evropske konvencije o ljudskim pravima u domaćem pravnom sistemu,¹⁵ praksa Evropskog suda za ljudska prava je tumačenjem člana 8. konvencije iskristalizirala pozitivnu obavezu država da u svojim pravnim sistemima priznaju istospolne partnere_ke.¹⁶

Usvajanje novog Zakona o mirnim okupljanjima na području Kantona Sarajevo

Kanton Sarajevo bi trebao što prije pristupiti izmjenama Zakona o javnim okupljanjima KS kroz izradu dva nova zakona kojima bi se napravila distinkcija između javnog okupljanja kao ljudskog prava i javnih priredbi/manifestacija komercijalnog karaktera. Važeće zakonsko rješenje je obeshrabrujuće za građane_ke kantona s obzirom na iscrpljujuću proceduru prijave skupa i uslove koje organizatori_ce moraju ispuniti, a koji podrazumijevaju i finansijske izdatke. Poštivanje

¹⁵ Ustav Bosne i Hercegovine, član II/2 i II/6, Aneks IV Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini <https://www.ustavnisud.ba/bs/ustav-bih> [pristupljeno 9. april 2025].

¹⁶ Evropski sud za ljudska prava, *Schalk i Kopf protiv Austrije*, br. 30141/04, paragrafi 94–95, 24. juni 2010; *Oliari i drugi protiv Italije*, br. 18766/11 i 36030/11, 21. juli 2015; *Orlandi i drugi protiv Italije*, br. 26431/12, 26742/12, 44057/12 et al., 13. decembar 2017; *Fedotova i drugi protiv Rusije*, br. 40792/10, 30538/14 i 43439/14, 17. januar 2023; *Maymulakhin i Markiv protiv Ukrajine*, br. 75135/14, 1. septembar 2023; *Buhuceanu i drugi protiv Rumunije*, br. 20081/19 i 20 drugih, 25. septembar 2023; *Przybylska i drugi protiv Poljske*, br. 11454/17 i 9 drugih, 12. mart 2024.

evropskih standarda o slobodi udruživanja i okupljanja jedan je od 14 prioriteta koje BiH mora ispuniti kako bi se pridružila EU. Što je još važnije, Ustav BiH, u koji je inkorporirana Evropska konvencija o ljudskim pravima, stavlja pred državu pozitivne i negativne obaveze koje mora ispuniti kako bi omogućila neometano uživanje svih ljudskih prava, uključujući pravo na slobodno okupljanje i udruživanje.

Pravno priznavanje rodnog identiteta i pokrivanje troškova prilagodbe spola zdravstvenim osiguranjem

Iz važećih pravnih propisa u BiH nije jasno da li se pravna promjena oznake spola uvjetuje prolaskom “potpune” ili “djelimične” (medicinske) prilagodbe spola. Stoga je neophodno da BiH, njeni entiteti i Brčko distrikt regulišu pravnu promjenu spola tako da se usvoje zakoni i drugi propisi koji će na sistematski i sveobuhvatan način regulisati proceduru promjene oznake spola u ličnim dokumentima i jedinstvenog matičnog broja. Procedura se treba zasnivati na medicinskoj dokumentaciji koja potvrđuje da osoba živi u drugom rodnom identitetu, odnosno koja dokazuje stadij tranzicije u kojem se osoba nalazi. Još i važniji jeste vlastiti zahtjev trans osobe i pravo na samoodređenje, bez zahtjeva za prethodnom bilo kakvom medicinskom intervencijom, u slučajevima kada osobe ne žele prolaziti kroz takve intervencije.

To znači da je potrebno zakonom ili podzakonskim aktom u entitetima i distriktu definirati šta jeste ‘promjena spola’ koju je izvršila zdravstvena ustanova, šta to čini medicinsku dokumentaciju kojom se dokazuje prilagodba spola, te koja je zdravstvena ustanova nadležna za tumačenje. Također, potrebno je život u drugom rodnom identitetu prepoznati kao osnov za upravne postupke promjene spola.

Prilagodbu spola (hormonska terapija, operativni zahvati) trans osobe mogu obaviti isključivo u inostranstvu, jer medicinske ustanove u BiH nemaju dovoljno osoblja obučenog da pruži podršku osobama u procesu tranzicije. Troškove medicinske tranzicije, koje snose same trans osobe, zvanični sistem zdravstvenog osiguranja ne refundira, što dodatno produžava proces i povećava finansijske troškove.

Pored pravnog prepoznavanja roda, nužnost je omogućavanje prilagodbe

spola (hormonska terapija, operativni zahvati) trans osobama u Bosni i Hercegovini, definisanjem dužnosti medicinskih institucija da uspostave timove, opreme zdravstvene ustanove i obuče stručnjake_inje koji_e bi mogli_e pratiti proces i voditi medicinske procedure prilagodbe spola u BiH, kao i obaveze zavoda za zdravstveno osiguranje da troškove ovih procedura pokrivaju iz zdravstvenog osiguranja.

Ovi koraci podrazumijevaju kontinuirane i sistematične edukacije bh. medicinskih stručnjaka_inja i zdravstvenih radnika_ca u granama psihologije, psihijatrije, endokrinologije, ginekologije, pedijatrije, urologije, plastične, rekonstruktivne i estetske hirurgije o adekvatnom, trans inkluzivnom i trans specifičnom pružanju usluga i podrške trans osobama u procesu tranzicije.

I RAVNOPRAVNOST I SUZBIJANJE DISKRIMINACIJE

Međunarodni pravni standardi i obaveze Bosne i Hercegovine

Dokumenti u nastavku predstavljaju osnovu za izgradnju i izmjene zakonodavstva i javnih politika u BiH, te standard koji bi trebao voditi ravnopravnosti i smanjenju stepena diskriminacije LGBTI osoba u BiH. Njihov značaj proizlazi iz članstva Bosne i Hercegovine u međunarodnim i regionalnim organizacijama, kao i iz položaja koji ovi dokumenti imaju u pravnom poretku BiH.

Princip nediskriminacije u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima Ujedinjenih nacija, Poveljama o osnovnim pravima EU¹⁷ odnosi se, kao i u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima,¹⁸ i na LGBTI osobe. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW) posebno je relevantna za zaštitu lezbejki, biseksualnih i transrodnih žena. Odbor za ukidanje diskriminacije žena (CEDAW) u Zaključnim napomenama o Šestom periodičnom izvještaju BiH preporučuje državama članicama da osiguraju poštovanje ljudskih prava lezbejki, biseksualnih i transrodnih žena i osiguraju da se u nacionalnim akcionim planovima za ravnopravnost spolova obradi tema stigme i diskriminacije protiv njih u svim sferama života.¹⁹ Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad

17 Član 21. Povelje Europske unije o temeljnim pravima (2016/C 202/02), Službeni list Europske unije C 202/389 od 7. 6. 2016. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=RO> [pristupljeno 27. februar 2024].

18 Iako karakteristike SORISK nisu eksplicitno prepoznate u članu 14. EKLJP-a i članu 1 Protokola broj 12 uz EKLJP, ESLJP je svojom praksom prepoznao i ove zaštićene karakteristike (vidi odluke Salgueiro da Silva Mouta protiv Portugala, br. 33290/96, paragraf 28, 21. decembar 1999; Fretté protiv Francuske, br. 36515/97, paragraf 32, 26. februar 2002; A.M. i drugi protiv Rusije, br. 47220/19, paragraf 73, 22. novembar 2021; Semenya protiv Švicarske, br. 10934/21, paragraf 169, 11. juli 2023).

19 Preporuka 44, "Zaključne napomene o šestom periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine" Odbora za ukidanje diskriminacije žena od 8. novembra 2019. godine. https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2020/06/BOS_CEDAW-C-BIHConcluding-Observations-6_AsAdopted.pdf [pristupljeno 11. april 2024].

ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) obavezuje države potpisnice da osiguraju žrtvama nasilja zaštitu bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, uključujući seksualnu orijentaciju i rodni identitet.²⁰ U konačnici, Preporuka Komiteta ministara Vijeća Evrope CM/Rec(2010)5 o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta (SORI) najkonkretniji je međunarodni dokument koji propisuje mjere za ispitivanje i revidiranje postojećih zakonskih i ostalih mjera, njihovu efikasnu primjenu u borbi protiv diskriminacije, prikupljanje i analiziranje relevantnih podataka o diskriminaciji, te načine zaštite žrtve diskriminacije.

Domaći pravni okvir

Zabrana diskriminacije LGBTI osoba regulisana je u dva sistemska zakona: Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH (ZORS) iz 2003. godine i Zakon o zabrani diskriminacije (ZZD) iz 2009. godine. Dok je ZORS, kojim se zabranjuje diskriminacija na osnovu ‘spolnog izražavanja i/ili orijentacije’, deklarativnog karaktera u kontekstu zaštite LGBTI osoba od diskriminacije,²¹ ZZD nudi sveobuhvatnu zaštitu od diskriminacije u svim oblastima javnog života, uključujući obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvo, dostupnost usluga itd. ZZD eksplicitno štiti LGBTI osobe od diskriminacije tako što navodi seksualnu orijentaciju, rodni identitet i spolne karakteristike (SORISK) među zabranjene osnove diskriminacije. Iako je samim ZZD-om predviđena obaveza da se zakoni na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou usklađuju s njim, i dalje veliki broj zakona ne uključuje SORISK kao osnove na kojima je zabranjena diskriminacija.

20 Član 4, stav 3 Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici CM(2011)49 od 7. aprila 2011. https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/CAHVIO_B.pdf [pristupljeno 11. april 2024].

21 Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH (“Službeni glasnik BiH”, broj: 16/03, 102/09 i 32/10), iako spominje “spolno izražavanje i/ili orijentaciju”, ne uspostavlja mehanizme zaštite LGBTI osoba od nejednakog postupanja, dok Zakon o zabrani diskriminacije zaštitom od diskriminacije pokriva sve oblasti javnog i neke sfere privatnog života te, osim što jasno normira mehanizme zaštite, definiše i različite oblike diskriminacije.

Institucionalno djelovanje za zaštitu od diskriminacije

Za potrebe izvještavanja o institucionalnom djelovanju, SOC je poslao četiri zahtjeva za pristup informacijama, i to Agenciji za ravnopravnost spolova BiH, Instituciji ombudsmena za ljudska prava BiH, Gender centru Vlade FBiH i Gender centru Vlade RS.

Agencija za ravnopravnost spolova BiH (ARS BiH) dostavila nam je informacije da tokom 2024. nisu zaprimili niti jedan podnesak kojim se građani ke žale na diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika. U pogledu drugih aktivnosti, Agencija je u martu 2024. diseminirala institucijama na svim nivoima vlasti izvještaj Vijeća Evrope “Pristup LGBTI osoba zdravstvenoj zaštiti u Bosni i Hercegovini”²² uz napomenu da preporuke izvještaja budu uzete u obzir prilikom pripreme i realizacije politika koje proističu iz njihove ustavne i zakonske nadležnosti. Naime, ovaj izvještaj je realiziran u okviru tematske analize Vijeća Evrope o implementaciji Preporuke CM/Rec(2010)5 koja obavezuje zemlje članice. Pored toga, Agencija je u aprilu 2024. izdala saopštenje za javnost o nalazima i preporukama izvještaja.

Uz tehničku podršku ARS BiH, Savjetodavni odbor za zaštitu braniteljica ljudskih prava u BiH u okviru Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH u oktobru 2024. objavio je saopštenje za javnost povodom usvajanja Nacrta zakona o izmjenama Krivičnog zakonika Republike Srpske s ciljem brisanja izraza “rodni identitet”, kao i njegovog uvršavanja u dnevni red 11. redovne sjednice Narodne skupštine Republike Srpske zakazane za 29. 11. 2024. godine. U saopštenju se navodi da je brisanje izraza “rodni identitet” iz Krivičnog zakonika RS suprotno ustavnim i zakonskim odredbama u BiH i njenim entitetima kao i međunarodnim standardima, te da predstavlja retrogradan i štetan potez koji umanjuje mogućnost zaštite prava dijela stanovništva BiH.²³

22 Agencija za ravnopravnost spolova BiH, “Izvještaj Vijeća Evrope o pristupu LGBTI osoba zdravstvenoj zaštiti u Bosni i Hercegovini”, ARS BiH (27. februar 2025) <https://arsbih.gov.ba/project/izvjestaj-vijeca-evrope-o-pristupu-lgbti-osoba-zdravstvenoj-zastiti-u-bosni-i-hercegovini/> [pristupljeno 9. april 2025].

23 Start BiH, “Brisanje rodnog identiteta protivno ustavnim i zakonskim odredbama u BiH i njenim entitetima”, Startbih.ba (27. februar 2025) <https://startbih.ba/clanak/brisanje-rodnog-identiteta-protivno-ustavnim-i-zakonskim-odredbama-u-bih-i-i-njenim-entitetima/249660> [pristupljeno 9. april 2025].

U maju 2024. Agencija je informirala javnost da su povodom Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, bifobije i transfobije ministri 32 države članice Vijeća Evrope donijeli Zajedničku ministarsku deklaraciju “Budućnost slobode i jednakosti u Evropi”. Deklaracija koja je usvojena u Hagu predstavlja izraz političke odlučnosti zemalja potpisnica da osiguraju jednakost i poštivanje ljudskih prava i dostojanstva i da se bore protiv diskriminacije, nasilja i mržnje sa kojima se suočavaju LGBTI osobe. Među potpisnicima deklaracije bio je i ministar za ljudska prava i izbjeglice BiH dr. Sevlid Hurić koji je učestvovao u radu foruma u Hagu.²⁴

Pored toga, Agencija je izdavala javna saopštenja povodom Dana obilježavanja vidljivosti trans osoba, Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, bifobije i transfobije i održavanja Bosanskohercegovačke povorke ponosa, te je realizirala gostovanja i medijske nastupe radi skretanja pažnje bh. javnosti na potrebu unapređenja položaja LGBTI osoba u BiH.

U odnosu na aktivnosti iz Akcionog plana za unapređenje ljudskih prava i sloboda LGBTI osoba u BiH (AP LGBTI), Agencija je dostavila informaciju o važenju ovog akcionog plana, što je potaklo Vijeće ministara BiH da na 37. sjednici održanoj 1. 2. 2024. donesu zaključak kojim će se produžiti implementacija Akcionog plana do kraja 2025. godine.

Agencija za ravnopravnost spolova BiH je sačinila prvi godišnji izvještaj o provedbi Akcionog plana LGBTI za izvještajni period juli 2022 – decembar 2023. Na prijedlog MLJPI BiH, Vijeće ministara BiH je na 61. sjednici održanoj 17. 10. 2024. razmotrilo i usvojilo izvještaj. Izvještaj predstavlja najvažnije informacije o aktivnostima relevantnim za postizanje općih i strateških ciljeva Akcionog plana. U izvještaju se konstatuje napredak u implementacije AP LGBTI jer je realiziran veći broj značajnih aktivnosti koje doprinose postizanju zakonskih, institucionalnih i društvenih preduvjeta za veću ravnopravnost LGBTI osoba u BiH. Od usvajanja AP LGBTI, BiH bilježi blagi ali kontinuirani napredak u evropskom “duginom indeksu” koji godišnje objavljuje ILGA Europe. Indeks za BiH je u 2022. iznosio 37,8%, dok je indeks

²⁴ Agencija za ravnopravnost spolova BiH, “17. maj – Međunarodni dan borbe protiv homofobije, lezBOfobije, bifobije, transfobije i interseksfobije (IDAHOT)”, ARS BiH (27. februar 2025) <https://arsbih.gov.ba/17-maj-medjunarodni-dan-borbe-protiv-homofobije-lezbofobije-bifobije-transfobije-i-interseksfobije-idahot/> [pristupljeno 9. april 2025].

u 2024. iznosio 40,25%, što BiH pozicionira oko sredine ljestvice evropskih zemalja u pogledu poštivanja LGBTI prava. U izvješčaju se, međutim, konstatira da uprkos uložnim naporima javnog i nevladinog sektora u implementaciji aktivnosti iz AP LGBTI, kao i izvjesnom napretku u određenim aspektima života LGBTI osoba u BiH, njihov položaj i prava još nisu usklađeni s evropskim standardima posebno u oblasti pravnog priznanja roda, porodičnog prava i pristupa zdravstvenoj zaštiti za transrodne osobe. Veliki prostor postoji i kada je u pitanju poznavanje, osjetljivost i percepcija LGBTI pitanja kod nosilaca javnih funkcija, zaposlenih u javnom sektoru i kod šire javnosti. Napredak u ovim oblastima predstavlja prioritetan zadatak implementacije AP LGBTI u narednom periodu.

Agencija je u stalnoj komunikaciji sa institucijama BiH kao i koordinacijskim tačkama za provedbu na entitetskom nivou u vezi prikupljanja informacija o provođenju Akcionog plana LGBTI. Jedan od izazova koji je identifikovan prilikom monitoringa i izvještavanja je prikupljanje empirijskih podataka o provedbi po indikatorima uspjeha.

Agencija je koordinirala proces prikupljanja informacija za izvještaj o provedbi preporuke Komiteta ministara CM/Rec (2010)5 u BiH. Izvještaj je sastavni dio pregleda provedbe pomenute preporuke u zemljama članicama Vijeća Evrope. Komitet ministara Vijeća Evrope je za realizaciju pregleda i izvještavanje zadužio Odbor stručnjaka za seksualnu orijentaciju, rodni identitet i izražavanje te spolne karakteristike (ADI SOGIESC) koji djeluje u okviru Upravnog odbora za borbu protiv diskriminacije, raznolikost i inkluziju Vijeća Evrope (CDADI). Na temelju prikupljenih informacija, Agencija je u julu 2024. dostavila odboru ADI SOGIESC izvještaj za BiH, iz kojeg će informacije biti inkorporirane u sveobuhvatan izvještaj za podnošenje na 11. sastanku odbora CDADI u prvom polugodištu 2025. godine, nakon čega će izvještaj biti predstavljen Komitetu ministara Vijeća Evrope na razmatranje i usvajanje.

Od 2025. bi u budžetu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH trebala biti uvrštena stavka redovnog finansiranja fiksnih troškova za sigurnu kuću za LGBTI osobe, kao što je to redovna praksa u slučaju sigurnih kuća za žene žrtve rodno zasnovanog nasilja. Agencija za ravnopravnost spolova BiH je u pripremama za 2025. uvrstila sigurnu

kuću za LGBTI osobe u budžet MLJPI BiH sa obrazloženjem da se osigura dodatni budžet za fiksne troškove, tzv. “hladni pogon” sigurne kuće.

Agencija je na inicijativu SOC-a sačinila prijedlog za uvrštavanje datuma održavanja prve Bh. povorke ponosa, 8. septembra, u program obilježavanja značajnih datuma iz oblasti ljudskih prava u institucijama BiH za 2025. Ovaj prijedlog je uvršten u nacrt programa koji je kompletiralo Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice koji bi onda trebao biti upućen Sekretarijatu Vijeća ministara BiH za uvrštavanje u dnevni red sjednice Vijeća ministara BiH.

Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH informirala nas je da je tokom 2024. zaprimila četiri žalbe građana_ki o diskriminaciji na osnovu seksualne orijentacije i jednu žalbu po osnovu rodnog identiteta. Tokom 2024. Institucija ombudsmena je izdala jednu preporuku koja je i realizirana. Osim toga, 9. 12. 2024. dva pomoćnika iz Institucije ombudsmena učestvovala su u edukaciji o pravima LGBTI osoba u organizaciji SOC-a.

Gender centar Vlade FBiH je izvijestio da tokom 2024. nije zaprimio podneske građana_ki koji se žale na diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika. Ovaj centar koordinira procesom izvještavanja Akcionog plana LGBTI za područje Federacije BiH te je tim povodom održan sastanak u zgradi Vlade FBiH za predstavnike svih institucija koje su zadužene ovim strateškim dokumentom te je dogovorena metodologija izvještavanja provedbe aktivnosti, mjera i napretka. Gender centar FBiH je održao sastanak sa 13 institucija radi izrade izvještaja o napretku, a sam izvještaj je pripremljen u decembru 2023. i dostavljen Agenciji na dalje postupanje. Predstavnice Gender centra FBiH su učestvovala u radnim grupama AP LGBTI i Interresorne radne grupe Vlade FBiH za analizu propisa o ostvarivanju prava u vezi sa zaštitom porodičnog života istospolnih partnera_ki u skladu sa EKLJP-om. Predstavnicu Gender centra FBiH je u novembru učestvovala na regionalnom događaju “Prostori i usluge za zaštitu LGBTI zajednica: stanje na Zapadnom Balkanu i regionu Istočnog partnerstva” koji se održao u Sarajevu u organizaciji Ureda Vijeća Evrope u BiH.

Gender centar Vlade RS nas je izvijestio da tokom izvještajnog

perioda nije imao aktivnosti vezane za ljudska prava LGBTI osoba. Iako je razumljivo da građani_ke ne koriste gender institucionalni mehanizam za žalbe na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika, svakako je alarmantno da ova institucija, prema informacijama iz posljednja dva Roza izvještaja,²⁵ nije poduzimala bilo kakve aktivnosti kojima bi se promovirala LGBTI ljudska prava niti je izvijestila da je u njima učestvovala. Ovo treba imati u vidu posebno u kontekstu napada na LGBTI aktiviste u martu 2023.²⁶ s obzirom da se ova institucija nije ni oglasila kako bi osudila napad. Ovakvo (ne) postupanje Gender centra Vlade RS treba svakako dovesti i u kontekst političkog pritiska antirodnih aktera u RS na ovu instituciju, kao i odluke Ustavnog suda RS u predmetu broj: U-92/23 iz oktobra 2024. kojom se naziv Gender Centar Vlade RS proglašava neustavnim zbog riječi “gender”.²⁷

U okviru programa početne obuke i programa stručnog usavršavanja za 2024. Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine (CEST FBiH) predvidio je sljedeće obuke koje indirektno obuhvataju i LGBTI prava: *“Specifični aspekti pristupa pravdi sa stanovišta pripadnika ranjivih grupa (djeca, osobe sa invaliditetom, Romi, LGBTI osobe, marginalizovane kategorije žena) u realizaciji CEST FBiH i CEST RS”*²⁸

*“Jednakost i zabrana diskriminacije”*²⁹

Obe ove aktivnost bile su predviđene i programom stručnog usavršavanja i početne obuke za 2024. godinu Centra za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske.³⁰

25 Pandurević i dr., Rozi izvještaj 2024, 29; Pandurević i dr., Rozi izvještaj 2023, 20.

26 Komesar za ljudska prava Vijeća Evrope, “High time for the authorities to accept LGBTI people and their rights – the perpetrators of the attack in Banja Luka must be sanctioned”, Vijeće Evrope (27. februar 2025) <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/high-time-for-the-authorities-to-accept-lgbti-people-and-their-rights-the-perpetrators-of-the-attack-in-banja-luka-must-be-sanctioned-1> [pristupljeno 9. april 2025].

27 Ustavni sud Republike Srpske, “Saopštenje za javnost Ustavnog suda Republike Srpske”, Ustavni sud RS (30. oktobar 2025) <https://www.ustavnisud.org/Doc.aspx?cat=12&subcat=27&id=849&lang=cir&tekst=2560> [pristupljeno 9. april 2025].

28 Centar za edukaciju sudija i tužitelja FBiH, Program početne obuke i program stručnog usavršavanja za 2024. (Sarajevo: CEST FBiH, 2024), 41 <https://www.fbih.cest.gov.ba/phocadownload/programi/PROGRAM%202024.pdf> [pristupljeno 9. april 2025].

29 Ibid., str. 52.

30 Centar za edukaciju sudija i javnih tužilaca RS, Program početne obuke i stručnog usavršavanja za 2024. (Banja Luka: CEST RS, 2024), 72, 76 https://rs.cest.gov.ba/wp-content/uploads/2024/05/Program_2024.pdf [pristupljeno 9. april 2025].

Jedina edukacija koja je specifično i isključivo bila vezana za LGBTI ljudska prava jeste ona koju su CEST FBiH i CEST RS realizirali u saradnji sa SOC-om: “*Ljudska prava LGBTI osoba u BiH i pravni mehanizmi njihove zaštite – iskustva iz BiH i regije*”³¹

Ove aktivnosti su realizirane u maju 2024. (FBiH) i oktobru 2024. (RS) uz podršku fondacije Sigrid Rausing Trust i USAID-a. Edukacijama je prisustvovalo 30 nositelja_ica pravosudnih funkcija u FBiH i RS. Edukatori su učesnike upoznali sa građanskim i krivičnim aspektima zaštite LGBTI osoba uz osvrt na standarde EKLJP-a i ESLJP-a.

Javne politike za suzbijanje diskriminacije LGBTI osoba

Najznačajniji dokument u ovom kontekstu predstavlja Akcioni plan LGBTI³² usvojen u julu 2022. godine. Ovaj Akcioni plan će važiti do kraja 2025. godine.³³ Od aktivnosti je svakako iznimno važno napomenuti i to da je Vijeće ministara BiH na 61. sjednici, održanoj 17. 10. 2025, usvojilo Prvi izvještaj o provedbi AP LGBTI za period juli 2022. – decembar 2023.³⁴

Analizirajući sadržaj Prvog izvještaja o provedbi AP LGBTI uočavamo da je najviše aktivnosti sprovedeno u oblasti jačanja kapaciteta javnih institucija. Konkretno, riječ je o edukacijama za pravosuđe, policiju i zdravstvene radnike_ce. Posebno je značajan doprinos u podizanju svijesti u obrazovnim institucijama i među državnim službenicima_ama, na čemu bi svakako trebalo nastaviti kontinuirano raditi i u budućnosti. Najviše prostora za unapređenje kapaciteta postoji u oblasti sporta i

31 CEST FBiH, *Program za 2024*, 62; CEST RS, *Program za 2024*, 57.

32 Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, *Akcioni plan za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini za period 2021–2024*. <https://arsbih.gov.ba/project/akcioni-plan-za-unapredjenje-ljudskih-prava-i-osnovnih-sloboda-lgbti-osoba-u-bosni-i-hercegovini-za-period-2021-2024-godine/> [pristupljeno 9. april 2025].

33 Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, “*Saopćenje sa 37. sjednice*”, *Vijeće ministara BiH* (28. februar 2025) https://vijeceministara.gov.ba/saopstenja/sjednice/saopstenja_sa_sjednica/default.aspx?id=42398&langTag=hr-HR [pristupljeno 9. april 2025].

34 Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, “*Usvojen prvi izvještaj o provedbi Akcionog plana za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini*”, *ARS BiH* <https://arsbih.gov.ba/project/usvojen-prvi-izvjestaj-o-provedbi-akcionog-plana-za-unapredjenje-ljudskih-prava-i-osnovnih-sloboda-lgbti-osoba-u-bosni-i-hercegovini/> [pristupljeno 9. april 2025].

manifestiranja prava na slobodu mirnog okupljanja.

Najveći uspjeh u vezi s unapređivanjem pravnog okvira i izrade politika i smjernica zabilježen je u oblasti rada medija. Naime, Regulatorna agencija za komunikacije BiH revidirala je svoje politike i propise tako što su unijeli odredbe koje se odnose na zaštitu na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika.

U oblasti zaštite porodičnog života istospolnih partnera_ki u FBiH tokom izvještajnog perioda postignut je skroman pomak, nakon zastoja od juna 2023. godine. S druge strane, Republika Srpska i Brčko distrikt BiH uopće nisu realizirali aktivnost *“analizirati pravne prepreke sa kojima se susreću lica koja žive u istospolnim zajednicama”*. Neznatan pomak u FBiH ogleda se kroz određeni stepen institucionalne otvorenosti za temu, ali bez konkretnih rezultata. Svakako ostaje prostora za unapređenje propisa pravnog priznanja roda u Republici Srpskoj, a posebno u Brčko distriktu BiH koji – za razliku od FBiH i RS – nije eksplicitno zakonski prepoznao institut pravne promjene oznake spola u ličnim dokumentima. U pogledu medicinskog aspekta prilagodbe spola svakako je značajan rad Ureda za transrodna stanja koji djeluje pri Univerzitetском kliničkom centru RS i koji sarađuje sa endokrinolozima, čime se zapravo olakšava medicinska prilagodba spola za osobe koje žive u ovom entitetu. Ovakav primjer dobre prakse trebao bi se prenijeti i na Federaciju BiH i Brčko distrikt BiH. Značajan iskorak u krivičnopravnom okviru učinio je Brčko distrikt BiH unijevši odredbe koje se odnose na zaštitu od govora mržnje uključujući seksualnu orijentaciju i rodni identitet kao zaštićene karakteristike. Ostaje prostora za Federaciju BiH da učini isto s obzirom na to da pomaci koji su učinjeni nisu rezultirali konkretnom zakonodavnom izmjenom. Propisi koji reguliraju oblast prava na azil ostali su i dalje nerazrađeni tako da bi se ovoj aktivnosti trebalo posvetiti u narednom periodu.

Javna reakcija na kršenje LGBTI prava u BiH je skromna i nedovoljna,³⁵ posebno imajući na umu napad na LGBTI aktiviste u martu 2023. kada

35 Amil Brković, Dejan Lučka, Dragana Dardić, Edo Kanlić, Ena Kljajić, Jelena Vukelić, Jovana Đukić, Braniteljice i branitelji ljudskih prava u Bosni i Hercegovini (Banja Luka: Kuća ljudskih prava Banja Luka, 2023), 19 <https://kucaljudskihprava.org/prvi-nacionalni-izvjestaj-o-braniteljima-i-braniteljicama-ljudskih-prava/> [pristupljeno 9. april 2025].

su visoki zvaničnici RS-a čak raspirivali mržnju i netrpeljivost.³⁶

Tokom 2024. nije usvojen niti jedan novi GAP koji bi na nivou određenog kantona obuhvatio, između ostalog, ljudska prava LGBTI osoba.

Dokumentovani slučajevi

Prema istraživanju koje je SOC sproveo 2023. godine, od 401 ispitanika_ce čak 193 osobe su izjavile da su doživjele diskriminaciju, što predstavlja 48,13%. Od 48,13% ispitanika_ca koji su izjavili da su doživjeli neki vid diskriminacije, 91,16% je diskriminisano na osnovu seksualne orijentacije, a 7,73% na osnovu rodnog identiteta/izražavanja. Među oblicima diskriminacije koje su ispitanici_e doživjeli, najčešće je uznemiravanje na osnovu LGBTI identiteta, što je doživjelo 43,88% ispitanika_ca. Prema nalazima ovog istraživanja, najveći broj ispitanika_ca susreo se s diskriminacijom u školi (29,33%), a mnogi su se suočili sa diskriminacijom na radnom mjestu (8,21%), u policijskim stanicama (4,69%), zdravstvenim ustanovama (4,99%), na fakultetima (12,02%) i u ugostiteljskim objektima (13,20%). Čak 12,61% ispitanika_ca izvijestilo je i o diskriminaciji unutar LGBTI zajednice. Osim toga, neki su iskusili diskriminaciju prilikom zapošljavanja. Neki su naveli i druge situacije, uključujući diskriminaciju u društvu, na internetu, unutar porodice i u lokalnoj zajednici. Istraživanjem je utvrđeno da se čak 90,63% ispitanika_ca odlučilo ne prijaviti diskriminaciju. Odgovori na pitanje zašto nisu prijavili diskriminaciju otkrivaju duboke strahove i prepreke s kojima se LGBTI zajednica suočava. Nepovjerenje u službene osobe u postupku, strah od otkrivanja identiteta i nedostatak informacija o mogućoj pomoći i procedurama podnošenja prijave neki su od ključnih faktora. Dugotrajnost sudskih procesa, mogući finansijski troškovi, strah od odmazde te briga o reakciji porodice i prijatelja također su izraženi motivi za neprijavljivanje slučajeva diskriminacije. U 9,38% slučajeva kada su se ispitanici_e odlučili prijaviti diskriminaciju uglavnom su se odlučivali podršku potražiti u organizacijama civilnog društva (35%), te u Instituciji ombudsmena za ljudska prava (15%), što upućuje na nizak

36 Komesar za ljudska prava Vijeća Evrope, "High time for the authorities to accept LGBTI people and their rights – the perpetrators of the attack in Banja Luka must be sanctioned", Vijeće Evrope (28. februar 2025) <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/high-time-for-the-authorities-to-accept-lgbti-people-and-their-rights-the-perpetrators-of-the-attack-in-banja-luka-must-be-sanctioned-1> [pristupljeno 9. april 2025].

nivo povjerenja u pravosudne institucije, te zaobilaženje parničnog postupka kao mehanizma dokazivanja i suzbijanja diskriminacije. Od 20 prijavljenih slučajeva diskriminacije, samo šest je razmatrano pred sudom. Od toga je jedan proces okončan, a pet još uvijek traje, što upućuje na neefikasnost i tromost pravosudnog sistema u BiH pri implementaciji antidiskriminacijskog zakonodavstva i osiguravanja zaštite LGBTI osobama.³⁷

SOC pravno savjetovanje je tokom 2024. godine dokumentiralo tri pritužbe za diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Jedan predmet se odnosi na diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije na radnom mjestu, a dva na diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta prilikom pružanja usluga na tržištu. Nažalost, ovi predmeti prema informacijama SOC-a i dalje nisu prijavljeni nadležnim institucijama.

U trenutku pisanja ovog izvještaja, SOC pred nadležnim sudovima vodi četiri predmeta za utvrđivanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika. Tokom 2024. u jednom predmetu je uvažena naša žalba te je predmet vraćen prvostepenom sudu na postupanje. Za sve ove predmete o kojima smo ranije izvještavali u Rozim izvještajima istovjetna je sporost u rješavanju, iako je ZZD BiH propisao hitnost u rješavanju antidiskriminacionih predmeta.³⁸

Naredna tabela prikazuje slučajeve diskriminacije koje je SOC zabilježio u protekle tri godine. Brojke predstavljaju slučajeve koje je SOC uočio u javnosti ili su ih prijavile LGBTI osobe u internom sistemu dokumentacije kršenja ljudskih prava LGBTI osoba. Imajući u vidu da je povjerenje LGBTI osoba u institucije i dalje veoma nisko, ne postoji niti jedna konačna sudska presuda u kojoj je utvrđena diskriminacija. Stoga nije moguće iz tabele dati odgovor na kretanje i učestalost diskriminacije kroz godine. Međutim, može se zaključiti da je diskriminacija prisutna i zabilježena u većini oblasti koje zakon spominje.

37 Emina Bošnjak i Darko Pandurević, *Brojevi koji ravnopravnost znače 3: Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2023. godini* (Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2023), 16–21 <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2023/12/Brojevi-koji-ravnopravnost-znace-BOS-web-.pdf> [pristupljeno 9. april 2025].

38 *Zakon o zabrani diskriminacije Bosne i Hercegovine*, "Službeni glasnik BiH", br. 59/09 i 66/16, član 11, stav 4.

	2022.	2023.	2024.	UKUPNO
OSNOV				
Seksualna orijentacija	9	4	3	16
Rodni identitet	1	1	0	2
Spolne karakteristike	0	0	0	0
OBLAST				
Obrazovanje	1	0	0	1
Pristup robama i uslugama	3	2	2	7
Zapošljavanje i radni odnosi	3	0	1	4
Zdravstvo	0	0	0	0
Ostalo	3	3	0	6
UKUPNO ZA GODINU	10	5	3	18

Tabela 1. Podaci SOC-a o slučajevima diskriminacije na osnovu SORISK-a

Smjernice za djelovanje

1. Dosljedno i ažurno sprovoditi aktivnosti predviđene Akcionim planom za unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba u BiH za period 2021–2024.
2. Implementirati relevantne preporuke u međunarodnim i domaćim dokumentima³⁹ unapređenjem zakona i podzakonskih akata, te prava i potrebe LGBTI osoba uključiti u sve javne politike na svim nivoima vlasti.
3. Uvesti LGBTI specifične module u obrazovanje budućih sudija i sutkinja i tužitelja_ica.
4. Pored zakonskih i *policy* rješenja, potrebno je donositi interne akte i razvijati interne mehanizme svih pravnih osoba za rješavanje slučajeva diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika.
5. Uspostaviti sistem odgovornosti pravosuđa i drugih organa koji ne primjenjuju princip hitnosti u svim postupcima u kojima se ispituju tvrdnje o počinjenoj diskriminaciji, uključujući slučajeve na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika.

³⁹ Komitet ministara Vijeća Evrope, Preporuka CM/Rec(2010)5 državama članicama o mjerama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, 31. mart 2010; Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH, Specijalni izvještaj o pravima LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini (Banja Luka: Institucija ombudsmana BiH, 2016); Zakon o zabrani diskriminacije Bosne i Hercegovine, "Službeni glasnik BiH", br. 59/09 i 66/16.

II KRIVIČNA DJELA POČINJENA IZ MRŽNJE I POTICANJE NA MRŽNJU

Pravni okvir

Sva tri krivična zakona, Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko distrikta, prepoznaju institut krivičnih djela počinjenih iz mržnje (u Brčko distriktu mržnja je definisana kao otežavajuća okolnost izvršenja krivičnih djela), u okviru kojeg pružaju zaštitu LGBTI osobama i drugim društvenim grupama koje uobičajeno bivaju metom ovakvih krivičnih djela.

Krivično djelo poticanja na mržnju i nasilje regulisano je drugačije u Krivičnom zakoniku Republike Srpske (KZRS) i Krivičnom zakonu BDBiH, nego u Krivičnom zakonu Federacije BiH (KZFBiH). Javno izazivanje i podsticanje na nasilje i mržnju u RS-u i BD-u zabranjeno je na osnovu “nacionalne, rasne, vjerske ili etničke pripadnosti, boje kože, pola, seksualnog opredjeljenja, invaliditeta, rodnog identiteta,⁴⁰ porijekla ili kakvih drugih osobina”; dok je u FBiH ograničeno isključivo na “izazivanje netrpeljivosti i mržnje na nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj osnovi”. Dakle, Krivični zakon FBiH bi trebalo izmijeniti i dopuniti onako kako je to učinjeno u RS-u⁴¹ i BD-u kako bi se, s jedne strane, zakoni harmonizirali, a s druge strane kako bi se pružala adekvatna zaštita LGBTI osobama, kao i pripadnicima_ama drugih skupina koje uobičajeno bivaju metom ovakvih krivičnih djela.

U ovom dijelu svakako je značajno skrenuti pažnju na regresivnu inicijativu iz RS-a (vidi poglavlje *Negativne prakse* ovog izvještaja) koja ima za cilj brisanje termina “rodni identitet” iz svih odredbi KZRS-a, a što je 6. 2. 2025. razmatrano u formi prijedloga zakona.⁴²

40 Izbačen iz Krivičnog zakonika RS u martu 2025. godine.

41 Uz naglasak da za razliku od Republike Srpske, Krivični zakon FBiH bi budućim izmjenama i dopunama trebao prepoznati seksualnu orijentaciju i rodni identitet.

42 Ministarstvo pravde Republike Srpske, “Izmjene i dopune Krivičnog zakonika Republike Srpske”, Ministarstvo pravde RS (3. mart 2025) <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpr/media/vijesti/Pages/KZR.aspx> [pristupljeno 9. april 2025].

Unatoč otvorenom protivljenju EU⁴³ i OHCHR-a,⁴⁴ Narodna skupština RS je na 13. redovnoj sjednici 26. 3. 2025.⁴⁵ usvojila Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srpske kojim se izbacio rodni identitet iz svih odredbi ovog zakona.

Zločini počinjeni iz mržnje		
FBiH	RS	BDBiH
Član 2. stav 11. Krivičnog zakona FBiH - seksualna orijentacija (zakonski prepoznata) - rodni identitet (zakonski prepoznat) - spolne karakteristike (nisu zakonski prepoznate) Ne sadrži otvorenu listu zaštićenih karakteristika	Član 123. stav 1. tačka 21. Krivičnog zakonika RS - seksualno opredjeljenje (zakonski prepoznato) - rodni identitet (izbačen iz zakona 2025) - spolne karakteristike (nisu zakonski prepoznate) Sadrži otvorenu listu zaštićenih karakteristika (uvedeno 2025)	Član 2. stav 42. Krivičnog zakona BD-BiH - spolna orijentacija (zakonski prepoznata) - rodni identitet (nije zakonski prepoznat) - spolne karakteristike (nisu zakonski prepoznate) Sadrži otvorenu listu zaštićenih karakteristika

43 Delegacija Evropske unije u Bosni i Hercegovini, “Povodom nacrtu zakona i nacrtu izmjena i dopuna Krivičnog zakonika Republike Srpske koji ugrožavaju...” EU Delegacija u BiH (3. mart 2025) https://www.eeas.europa.eu/delegations/bosnia-and-herzegovina/povodom-nacrta-zakona-i-nacrta-izmjena-i-dopuna-krivi%C4%8Dnog-zakonika-republike-srpske-koji-ugro%C5%BEavaju_bs?s=219 [pristupljeno 9. april 2025].

44 Nezavisni ekspert za zaštitu od nasilja i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta i Specijalna izvijestiteljica o položaju branilaca ljudskih prava, “Pismo upućeno Bosni i Hercegovini – OL BIH 1/2024”, Kancelarija visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (OHCHR) <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/sexualorientation/OL-BiH-1-2024-BHS.pdf> [pristupljeno 9. april 2025].

45 Narodna skupština Republike Srpske, “Okončana trinaesta redovna sjednica: usvojeni Program rada Narodne skupštine za 2025. i Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca”, Narodna skupština RS <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/vijesti/okon%C4%8Dana-trinaesta-redovna-sjednica-usvojeni-program-rada-narodne-skup%C5%A1tine-za-2025-i-zakon-o-izmjenama-i-dopuni-zakona-o-pravima-boraca-vojnih-invalida-i-porodica-poginulih-boraca> [pristupljeno 9. april 2025].

Govor mržnje		
	Član 359. stav 1. Krivičnog zakonika RS - seksualno opredjeljenje (zakonski prepoznato) - rodni identitet (izbačen iz zakona 2025) - spolne karakteristike (nisu zakonski prepoznate) Sadrži otvorenu listu zaštićenih karakteristika	Član 355a Krivičnog zakona BDBiH - seksualno opredjeljenje (zakonski prepoznato 2024) - rodni identitet (zakonski prepoznat 2024) - spolne karakteristike (nisu zakonski prepoznate) Sadrži otvorenu listu zaštićenih karakteristika

Tabela 2. Pravni okvir u BiH u pogledu zločina počinjenih iz mržnje i govora mržnje

Institucionalno djelovanje

U izvještajnom periodu zaokružen je proces imenovanja kontakt-osoba pri tužilaštvima tako da oštećene LGBTI osobe sada imaju na raspolaganju kontakt-tužitelje_ice u svim tužilaštvima u BiH uz izuzetak Tužilaštva BiH, Federalnog tužilaštva i Republičkog javnog tužilaštva RS.

U 2024. SOC je održao tri obuke za tužitelje_ice iz oblasti zločina iz mržnje i govora mržnje na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika. Prve dvije edukacije su realizirane u saradnji sa centrima CEST FBiH i CEST RS u maju i oktobru 2025. Treća edukacija je održana u novembru 2024. i bila je namijenjena imenovanim kontakt-tužiteljima_cama za LGBTI osobe, a tematizirala je online nasilje i govor mržnje prema LGBTI osobama u BiH.

Uz podršku Vijeća Evrope, SOC je izradio web-stranicu koja sadrži osnovne podatke o zločinima iz mržnje, govoru mržnje, načinu zaštite

te kontakt-osobama iz institucija koje sarađuju sa SOC-om.⁴⁶

Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH (VSTV BiH) u januaru 2025. dostavilo je obavijest nadležnim pravosudnim institucijama o ažuriranju sistema CMS i TCMS o zločinima počinjenim iz mržnje na način da se mogu sistemski prikupljati podaci o motivima i zaštićenim karakteristikama oštećenih osoba uključujući seksualnu orijentaciju i rodni identitet. Izmjena je stupila na snagu 27. 1. 2025. godine (vidi dio Dobre prakse ovog izvještaja).

Tokom 2024. realizovan je program obuke kadeta Policijske akademije FMUP-a iz oblasti “Govor mržnje i kaznena djela počinjena iz mržnje”. Održano je 49 sati obuke koju je pohađalo ukupno 173 polaznika_ce, odnosno 168 osoba za osnovni policijski čin i pet osoba za čin mlađeg inspektora/mlađe inspektorice.

Dokumentovani slučajevi pri nadležnim tužilaštvima i policiji

Tokom 2024. SOC je po službenoj dužnosti podnio jednu prijavu za krivično djelo “oštećenje tuđe stvari” u vezi sa krivičnim djelom počinjenim iz mržnje protiv N.N. osoba koje su na zidu Zemaljskog muzeja – zgrade koju je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenik proglasila nacionalnim spomenikom – napisali “fuj pederi”. Lokacija za ovakav grafit nije tek slučajno odabrana, s obzirom da su učesnici_e Bh. povorke ponosa upravo od te lokacije krenuli sa protestnom šetnjom u junu 2024. godine.

SOC je poslao ukupno 17 zahtjeva za pristup informacijama nadležnim tužilaštvima u FBiH, RS i BDBiH. Zaprimili smo ukupno 16 odgovora koji sadrže sljedeće informacije:

Većina tužilaštava tokom 2024. nije imala prijave niti je procesuirala predmete gdje su LGBTI osobe oštećene krivičnim djelima. Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo je dostavilo informaciju da se zahtjev za pristup informacijama odnosi na “*predmet broj T09 0 KTAKK 0194533 23 koji se nalazi u fazi provjera navoda iz prijave te na predmet broj T09*

⁴⁶ Stop mržnji, <https://www.stopmrznji.ba> [pristupljeno 9. april 2025].

0 KTN 0194653 24 koji se vodi protiv nepoznatog počinitelja i nalazi u fazi provjere navoda iz izvještaja". Okružno javno tužilaštvo Doboj dostavilo je informaciju da su "zbog krivičnog djela javno izazivanje i podsticanje nasilja i mržnje iz člana 359. KZ RS zaprimljene dvije prijave, jedna protiv n.n. počinioca ili više njih a druga protiv poznatog počinioca. U predmetu po prijavit protiv n.n. počinitelja ili više njih naređena je istraga, dok je predmet protiv poznatog učinioca u fazi prijave i prikupljanja potrebnih obaviještenja".

Šest tužilaštava je dostavilo podatke da su učestvovali na različitim edukacijama, i to konkretno:

Kantonalno tužilaštvo Unsko-sanskog kantona radi na implementaciji Strategije za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu BiH u okviru koje se kontinuirano provode aktivnosti koje imaju za cilj unapređenje rodne ravnopravnosti, ali indirektno i nediskriminacije po svim drugim osnovama.

Kantonalno tužilaštvo Tuzlanskog kantona je navelo da su njihovi tužitelji tokom 2024. imali više sastanaka sa Tuzlanskim otvorenim centrom na temu zaštite prava LGBTI osoba i u vezi s izmjenama Zakona o slobodi okupljanja u TK, te je predavanje na ovu temu održala prof. Dženeta Omerdić sa Pravnog fakulteta. Njihova dva tužitelja su prisustvovala i obuci u organizaciji centra CEST FBiH na temu govora mržnje, te jedan tužitelj na temu "kako unaprijediti borbu protiv govora mržnje u javnom prostoru". Dva tužitelja su bila prisutna na edukaciji u organizaciji SOC-a kao kontakt-tužioci za LGBTI osobe oštećene krivičnim djelima online nasilja i govora mržnje.

Kantonalno tužilaštvo Srednjobosanskog kantona je prisustvovalo edukaciji "Ljudska prava LGBTI osoba u BiH i pravni mehanizmi njihove zaštite – iskustva iz BiH i regije". Osim toga, kontakt-tužiteljica za LGBTI osobe je prisustvovala edukaciji "Online nasilje i govor mržnje na osnovu seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta".

Kantonalno tužilaštvo Zapadnohercegovačkog kantona je putem zamjenika glavnog tužitelja koji je ujedno i kontakt-tužitelj za LGBTI oštećene osobe prisustvovalo edukaciji "Online nasilje i govor mržnje na osnovu seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta".

Okružno javno tužilaštvo Banja Luka je dostavilo informaciju da su njihovi tužitelji prisustvovali edukaciji “Procesuiranje krivičnih djela iz mržnje i govora mržnje” koja je održana 29. 2. 2024. u organizaciji centra CEST RS.

Okružno javno tužilaštvo u Bijeljini je učestvovalo na sljedećim edukacijama: “Rodna senzitivnost” 15. 4. 2024., “Uvođenje rodno senzitivnih politika u visoko obrazovanje” dana 19. 6. 2024. u organizaciji TPO fondacije i Fondacije Zato.

Istaknuti slučajevi govora mržnje

SOC-ovo pravno savjetovanje je u maju 2024. zaprimilo prijavu protiv osobe koja je na svom TikTok profilu objavila snimak transrodne žene na autobuskoj stanici na Ilidži koju vrijeđa i prijeti po osnovu rodnog identiteta. SOC je tim povodom poslao prekršajnu prijavu Policijskoj stanici Ilidža za prekršaj:

“Novčanom kaznom od 200,00 do 600,00 KM će se kazniti za prekršaj: ko na javnom mjestu narušava javni red i mir naročito drskim ponašanjem, grubim vrijeđanjem drugog lica ili drugim bezobzirnim ponašanjem ugrožava sigurnost ljudi ili izaziva osjećanje fizičke ugroženosti, uznemirenosti ili negodovanja lica.”

Nažalost, nakon što je policija saslušala počiniteljicu i žrtvu, žrtva je odustala od vođenja prekršajnog postupka.

Uoči izložbe Bh. povorke ponosa išarani su grafiti na zgradi Goethe instituta u Sarajevu⁴⁷ sa porukama “pederi” zbog čega su poslone prijave MUP-u KS i Ministarstvu vanjskih poslova BiH.⁴⁸

SNSD je zbog izjava predsjednika stranke Milorada Dodika i člana Ljube Ninkovića kažnjen sa 5.000 KM. Ustanovljeno je da su Dodik i Ninković tokom jednog predizbornog skupa vrijeđali pripadnike LGBT zajednice govoreći o jednoj političkoj partiji i Gradskom vijeću Banje

⁴⁷ Radio Slobodna Evropa, “Uvredljivi grafit u Sarajevu, gdje je izložba o prijetnjama LGBT zajednici”, RSE (3. mart 2025) [pristupljeno 9. april 2025].

⁴⁸ Goethe-Institut u Sarajevu, saopštenje za javnost, Instagram objava (preuzeto 9. april 2025) <https://www.instagram.com/p/C8M20yFop6z/?igsh=MXy1bXZocG8wbXVwOQ==>.

Luke. Sam Ninković je kažnjen sa 7000 KM.⁴⁹

SOC je 2024. dokumentovao 12 slučajeva govora mržnje na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, od kojih su četiri prijavljena nadležnim institucijama. Od 12 predmeta, osam je zabilježeno u javnoj sferi, a četiri u online sferi.

Naredna tabela prikazuje predmete zločina počinjenih iz mržnje koje je SOC dokumentirao u posljednje tri godine.

	2022.	2023.	2024.	UKUPNO
OSNOV				
Seksualna orijentacija	13	14	12	39
Rodni identitet	0	2	0	2
Seksualna orijentacija i rodni identitet	0	4	0	4
UKUPNO	13	20	12	45
TIP KRIVIČNOG DJELA POČINJENOG IZ MRŽNJE				
Nasilje u porodici	3	2	3	8
Međuvršnjačko nasilje	2	0	2	4
Prijetnje	4	6	4	14
Ostalo	4	12	3	19
UKUPNO	13	20	12	45

Tabela 3. Podaci SOC-a o slučajevima krivičnih djela počinjenih iz mržnje na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta

⁴⁹ Klix.ba, “Dodik dobio kazne zbog zloupotrebe djece i vrijeđanja LGBT-a, Nikšić zbog zloupotrebe pozicije premijera”, Klix portal (3. mart 2025) [pristupljeno 9. april 2025].

Smjernice za djelovanje

1. Izmijeniti i dopuniti Krivični zakon FBiH, te odredbe o poticanju na mržnju i nasilje proširiti tako da uključuju i seksualnu orijentaciju, rodni identitet i spolne karakteristike kao zaštićene osnove.
2. Donijeti nove ili izmijeniti postojeće zakone i pravila kako bi se jasno definisali oblici *online nasilja* i govora mržnje te predvidjele adekvatne kazne za počinioce. Zakonodavni okvir treba obuhvatiti i zaštitu podataka, privatnost te mjere za brzu reakciju i uklanjanje štetnog sadržaja sa digitalnih platformi.
3. S ciljem borbe protiv homofobije i predrasuda unutar institucija kontinuirano educirati i informisati tužitelje_ice, sudije i sutkinje, policijske službenike_ce i državne službenike_ce o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i poticanju na mržnju i nasilje prema LGBTI osobama.
4. Unaprijediti saradnju policije i pravosuđa u procesuiranju krivičnih djela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, te sistematski prikupljati podatke o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika, a u skladu sa instrukcijom VSTV-a BiH od 27. 1. 2025.
5. Uvesti LGBTI inkluzivne module u nastavne planove i programe pravnih fakulteta i policijskih akademija, te u permanentne i specijalističke programe obuke policijskih službenika_ca i ispite za državnu službu.
6. Razviti program borbe protiv međuvršnjačkog nasilja u osnovnim i srednjim školama, koji će obuhvatiti i homofobno i transfobno nasilje, kao i programe promocije tolerancije i stvaranja inkluzivnog obrazovnog sistema.
7. Educirati visokoškolsko/akademsko osoblje kako bi se senzibiliziralo za rad s LGBTI osobama, te kako bi prepoznalo, osudilo i izbjeglo govor mržnje prema LGBTI osobama.
8. Jačanje kapaciteta regulatornih i samoregulatornih tijela nadležnih za reagovanje na govor mržnje u online prostoru. Ovo bi uključivalo osiguranje većih resursa i obuke za zaposlenike.
9. Uspostaviti saradnju sa društvenim mrežama i drugim digitalnim platformama kako bi se osigurala brza reakcija na prijave i uklanjanje štetnog sadržaja.

Pravni okvir

U odnosu na prethodni izvještajni period došlo je do određenog unapređenja zakonodavnog okvira. Skupštine Srednjobosanskog⁵⁰ i Zapadnohercegovačkog⁵¹ kantona usvojile su prijedlog zakona o mirnom okupljanju i javnim priredbama. Nacrt zakona o mirnom okupljanju usvojila je Skupština Tuzlanskog kantona,⁵² kao i Vlada Posavskog kantona.⁵³ U Republici Srpskoj još uvijek nema promjena kada je u pitanju izmjena Zakona o mirnom okupljanju. Skupština KS već drugu godinu zaredom uvrštava usvajanje zakona o mirnom okupljanju i zakona o javnim priredbama u program rada Skupštine,⁵⁴ što potvrđuje da nema nikakve garancije da ove godine možemo očekivati ispunjenje obaveze čiji je nositelj MUP KS.

Aktuelni pravni okvir koji reguliše ovu oblast nije usklađen s međunarodnim standardima, nedovoljno je harmonizovan i nudi različite definicije i tumačenja ključnih pojmova, što građanima kama BiH predstavlja prepreku u ostvarivanju prava na slobodu okupljanja i uživanju drugih prava koja su zagarantovana Ustavom BiH.

50 Skupština Srednjobosanskog kantona, "Skupština SBK donijela zakone o mirnom okupljanju i javnim priredbama", Skupština SBK (13. mart 2025) <https://skupstina.sabor.sbk-ksb.gov.ba/index.php/bs/component/content/article/sbk-skupstina-donijela-zakone-o-mirnom-okupljanju-i-javnim-priredbama?catid=2&Itemid=101> [pristupljeno 9. april 2025].

51 Skupština Zapadnohercegovačkog kantona, "Priopćenje za javnost s 16. redovne sjednice Skupštine ŽZH", Skupština ŽZH (13. mart 2025) <https://www.skupstina-zzh.ba/Opsirnije.aspx?id=6965> [pristupljeno 9. april 2025].

52 NI BiH, "Tuzlanski kanton konačno dobija zakon o mirnom okupljanju: Da li je vlast za to?", NI (13. mart 2025) <https://n1info.ba/vijesti/tuzlanski-kanton-konacno-dobija-zakon-o-mirnom-okupljanju-da-li-je-vlast-za-to/> [pristupljeno 9. april 2025].

53 Vlada Županije Posavske, "68. sjednica Vlade Županije Posavske", www.zupanijaposavska.ba (13. mart 2025) <https://www.zupanijaposavska.ba/68-sjednica-vlade-zupanije-posavske-2/> [pristupljeno 9. april 2025].

54 Skupština Kantona Sarajevo, Program rada Skupštine KS za 2025. godinu (13. mart 2025) <https://skupstina.ks.gov.ba/sites/default/files/2024-12/program-rada-sks-25.pdf> [pristupljeno 9. april 2025].

Izazovi u praksi

Organizatori_ce mirnih okupljanja i javnih priredbi u Kantonu Sarajevo i dalje moraju zadovoljiti niz administrativnih zahtjeva koje Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo saobraćaja KS postave pred njih. To znači ne samo dodatne finansijske terete, već i iscrpljujuće procedure koje odvrćaju građane_ke od korištenja prava na slobodu okupljanja. Iako Zakon o javnom okupljanju KS ostavlja angažovanje zaštitarske agencije pri osiguravanju skupa kao mogućnost, policija njihov angažman često nameće kao obavezu o kojoj odlučuju na osnovu procjene rizika. Pored toga, organizatori_ce Bh. povorke ponosa obavezni su obezbijediti i zaštitne ograde, a sve troškove snose same. Da bi skup bio odobren, potrebno je podnijeti prijavu nadležnoj policijskoj upravi uz dostavljanje potvrde o prisustvu hitne pomoći, što predstavlja dodatni trošak koji su organizatori_ce obavezni pokriti. Dostavljaju se i podaci redara_ki koji snose veliku odgovornost. Prema postojećem Zakonu o javnom okupljanju KS, redari_ke su obavezni isključiti osobu koja narušava red i mir i odmah predati policijskom službeniku osobu koja teže narušava red i mir tokom javnog okupljanja. Ukoliko se javno okupljanje održava na saobraćajnici, organizatori_ce moraju pribaviti odobrenje Ministarstva saobraćaja KS koje zahtijeva dostavljanje elaborata o privremenoj izmjeni režima saobraćaja i alternativnim pravcima kretanja. Ovakav elaborat izrađuje inženjer_ka saobraćajne struke što upućuje na to da bi njegovu izradu trebalo preuzeti Ministarstvo saobraćaja, a ne organizatori_ce, što u praksi nije slučaj.

Smjernice za djelovanje

1. Unaprijediti postojeće kantonalno zakonodavstvo da bi se javno definisale razlike između zaštite prava na slobodu okupljanja građana_ki i komercijalnih javnih skupova i manifestacija, te onemogućilo prebacivanje odgovornosti za osiguravanje događaja s nadležnih institucija unutrašnjih poslova na privatne agencije, čiji angažman predstavlja dodatno finansijsko opterećenje organizatorima_cama neprofitnih skupova.
2. Donijeti jedinstven zakon na nivou FBiH koji reguliše oblast javnog okupljanja jednako za sve kantone, jer za to ne postoje ustavne prepreke, te harmonizovati rješenja na svim nivoima vlasti kako bi se svima osiguralo jednako uživanje ustavnog prava na teritoriji cijele BiH.
3. Rješenja o održavanju javnog skupa trebaju se donositi blagovremeno kako bi organizatori_ce imale dovoljno vremena da upute žalbu u slučaju zabrane. O žalbi mora odlučivati drugo neovisno tijelo, a ne isti organ koji je skup i zabranio.⁵⁵

⁵⁵ Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, *Uživanje slobode mirnog okupljanja u BiH: zapažanja monitoringa Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo: OSCE, 2021) <https://www.osce.org/files/f/documents/c/4/500560.pdf> [pristupljeno 3. april 2025].

IV PORODIČNI ŽIVOT I ISTOSPOLNE ŽIVOTNE ZAJEDNICE

Pravni okvir

Međusobni odnosi istospolnih partnera i njihove životne zajednice nisu normirane ni u jednoj administrativnoj jedinici u BiH (FBiH, RS, BD). Na ovaj način LGBTI osobama onemogućeno je da koriste ustavima zagarantovana prava koja se odnose na ličnu slobodu i sigurnost, na privatni i porodični život, odnosno dom, na zasnivanje porodice, zaštitu stečene imovine ili na slobodu kretanja i prebivališta. Obaveza BiH da reguliše istospolne zajednice proizlazi iz njenog članstva u Vijeću Evrope i presuda⁵⁶ Evropskog suda za ljudska prava. Više preporuka⁵⁷ Vijeća Evrope nalaže da zemlje članice poštuju privatni i porodični život svake osobe i omoguće sklapanje istospolnih građanskih zajednica izjednačavanjem njihovih prava i obaveza minimalno s pravima i obavezama heteroseksualnih vanbračnih parova.

Institucionalno djelovanje

Analiza i davanje prijedloga propisa kojim bi se unaprijedio pravni položaj istospolnih partnera_ki u FBiH traje još od 2018. godine. O samom procesu, njegovim aktivnostima i rezultatima hronološki je

⁵⁶ *Evropski sud za ljudska prava, presude o pravima istospolnih parova (2010–2024).*

⁵⁷ *Komitet ministara Vijeća Evrope, Preporuka CM/Rec(2010)5 državama članicama o mjerama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta (Strasbourg: Vijeće Evrope, 2010) <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804b882e> [pristupljeno 9. april 2025]; Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Rezolucija 2239 (2018) o privatnom i porodičnom životu: dostizanje jednakosti bez obzira na seksualnu orijentaciju (Strasbourg: Vijeće Evrope, 2018) <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=25166&lang=en> [pristupljeno 9. april 2025]; Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI), Opća preporuka broj 17 o sprječavanju i suzbijanju netolerancije i diskriminacije prema LGBTI osobama (Strasbourg: Vijeće Evrope, 2023) <https://rm.coe.int/general-policy-recommendation-no-17-on-preventing-and-combating-intole/1680acb66f> [pristupljeno 9. april 2025]; ECRI, Izvještaj o Bosni i Hercegovini – šesti ciklus monitoringa (Strasbourg: Vijeće Evrope, 2024), 11 <https://rm.coe.int/fourth-ecri-report-on-bosnia-and-herzegovina-translation-in-bosnian-/1680b0661e> [pristupljeno 9. april 2025].*

izvještavano u prethodnim izdanjima Rozog izvještaja.⁵⁸ Bitno je naglasiti da je u oktobru 2022. Vlada FBiH donijela zaključak kojim je primila k znanju Zaključke Interresorne radne grupe, te zadužila Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova da u saradnji sa Federalnim ministarstvom pravde i Federalnim ministarstvom rada i socijalne politike održi javnu raspravu kako bi se postigao tzv. “širi konsenzus” po pitanju porodičnog života istospolnih partnera. Dana 9. 12. 2022. godine održana je javna rasprava uz podršku Europske komisije i Vijeća Europe kojoj je prisustvovalo 120 učesnika_ica. Krajem decembra 2022. FMUP je dostavio Vladi FBiH izvještaj o sprovedenoj javnoj raspravi.

Dana 14. 6. 2023. Vlada FBiH je donijela Zaključak broj 773/2023 kojim je usvojila Izvještaj FMUP-a o održanoj javnoj raspravi. Istim Zaključkom, Vlada FBiH je zadužila Federalno ministarstvo pravde, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova i Federalno ministarstvo zdravstva da dostave prijedloge eksperata_ica koji bi učestvovali u izradi *lex specialis* “zakona o životnim zajednicama lica istog spola u Federaciji BiH”. Od juna 2023. do pisanja ovog izvještaja sva resorna ministarstva su dostavila prijedloge eksperata_ica osim Federalnog ministarstva zdravstva.⁵⁹

Imajući u vidu činjenice da se donošenje zakona o životnim zajednicama lica istog spola u Federaciji BiH odugovlači od kraja 2018. godine, u FBiH su se u međuvremenu pojavili novi zahtjevi istospolnih partnera_ki, a koji se odnose na pitanja priznavanja roditeljskog staranja i prava djece istospolnih partnera_ki. Zbog toga naglašavamo da budući zakon koji će regulirati oblast porodičnog života istospolnih partnera_ki mora da sadrži i odredbe koje će se odnositi na djecu, jer je evidentno da već u ovom trenutku postoje opravdani zahtjevi da se i ovo pitanje adekvatno riješi.

Prema istraživanju SOC-a iz 2023. godine, od 401 ispitanika_ce, njih 24,69% izvijestilo je da je u trajnoj stabilnoj emotivnoj vezi s partnerom_icom istog spola, dok je većina ispitanika izjavila da trenutno nije u takvom odnosu. Od ukupnog broja ispitanika_ca koji su u trajnoj i stabilnoj emotivnoj vezi, 33,86% njih već živi sa svojim partnerom_

⁵⁸ SOC, Rozi izvještaji 2019–2023.

⁵⁹ Vidi poglavlje “Negativne prakse” u ovom izvještaju.

icom, a 39,37% planira započeti zajednički život u narednom periodu. Više od polovine ispitanika_ca, njih 59,12%, izjasnilo se kako ne bi željeli imati djecu, ali znatan postotak, 38,36%, izjasnio se da bi ipak željeli imati djecu u svojoj istospolnoj zajednici. Kada su upitani da li bi, da su u mogućnosti, ipak zaključili životno partnerstvo ili zajednicu u BiH, više od polovine ispitanika_ca (53,31%) izjasnilo se da bi. Zanimljivo je da 33,73% ispitanika_ca nije bilo sigurno da li bi u tom slučaju zaključili životno partnerstvo, što potiče na razmišljanje o nivou informisanosti i poznavanja prava koja sa sobom nosi regulacija životnih partnerstava unutar same zajednice. S obzirom na pravnu i društvenu nevidljivost istospolnih partnerstava, i u društvu, ali i samoj LGBTI zajednici postoji prostor za dodatnim informisanjem o ovoj temi, te potreba da LGBTI osobe u svojoj okolini i u sigurnim prostorima budu u društvu parova istog spola koji mogu govoriti o svojim iskustvima, te konkretnim posljedicama koje nedostatak pravne regulacije ima na njihov svakodnevni život. Očekivano, s obzirom na nepostojanje pravne regulacije, niti mogućnosti da se vani sklopljena istospolna partnerstva prepoznaju u BiH, 81,23% ispitanika_ca nije do sada zaključilo ovaj vid zajednice izvan BiH. Međutim, šest ispitanika_ca navelo je da jesu zaključili životno partnerstvo. Većina, njih 88,06%, bez obzira na lične stavove o pojedinim aspektima životnih zajednica, smatra da u BiH treba pravno regulisati istospolna partnerstva.⁶⁰

Dokumentovani slučajevi

Tokom 2024. SOC je zaprimio osam upita vezanih za istospolna partnerstva/brak. Jedan upit se odnosio na istospolni par porijeklom iz BiH koji je sklopio brak u Danskoj i koji želi da usvoji dijete te traži pismo podrške SOC-a. Drugi upit se odnosio na istospolni par porijeklom iz BiH koji su sklopili istospolni brak te traže pismo podrške SOC-a kako bi dobili boravišnu dozvolu. Treći upit se odnosio na istospolni par od kojih je jedan partner državljanin BiH, a drugi strani državljanin. Oni su se raspitivali da li taj strani državljanin može dobiti boravišnu dozvolu u BiH s obzirom da su sklopili brak u Irskoj. Četvrti i peti upit su istovjetni u sadržini jer se odnose na mogućnost da dijete istospolnih roditelja, od kojih jedan par živi u Ujedinjenom Kraljevstvu, a drugi u Portugalu, dobije državljanstvo BiH. Šesti upit

60 Bošnjak i Pandurević, *Brojevi koji ravnopravnost znače* 3, 39–42.

se odnosio na mogućnost zaključivanja notarskog ugovora u FBiH koji bi regulirao prava i obaveze istospolnog para iz Sarajeva. Sedmi upit se odnosi na mogućnost sklapanja istospolnog braka u inostranstvu. Osmi upit se odnosio na istospolni par u kojem jedna partnerica ima BiH, a druga državljanstvo Republike Hrvatske. One trenutno žive u Hrvatskoj gdje su registrirale istospolno partnerstvo, ali se žele preseliti u BiH i dobiti priznavanje strane javne isprave o registriranom partnerstvu.

Smjernice za djelovanje

1. Ubrzati postojeće procedure donošenja zakona u FBiH uz proširivanje obima prava i na pitanja koja se odnose na djecu u istospolnim partnerskim zajednicama.
2. Inicirati zakonodavne procese za donošenje zakonskog rješenja o istospolnim partnerstvima i u RS-u i BD-u kako bi istospolni parovi imali jednak tretman po ovom pitanju na cijelom teritoriju BiH (u skladu sa aktivnosti 2.1. Akcionog plana LGBTI).

Pravni okvir

Postupak upisa promjene spola u matičnim knjigama i ličnim dokumentima u administrativno-teritorijalnim jedinicama Bosne i Hercegovine (entiteti, kantoni, distrikt) neefikasan je, nedorečen, potencijalno degradirajući za transrodne osobe i ne poštuje prava na samoodređenje, privatnost i tjelesni integritet transrodnih osoba.

Iz važećih pravnih propisa u BiH nije jasno da li se pravna promjena oznake spola uvjetuje prolaskom “potpune” ili “djelimične” (medicinske) prilagodbe spola. Naime, niti jednim zakonom ili podzakonskim aktom u entitetima i distriktu nije definirano šta jeste ‘promjena spola’ koju je izvršila zdravstvena ustanova, šta to čini medicinsku dokumentaciju kojom se ona dokazuje, niti je definirana zdravstvena ustanova koja bi vršila tumačenje. Također, život u drugom rodnom identitetu nije prepoznat kao osnov za upravne postupke promjene spola.

Iz dosadašnje prakse i nedostatka pravne regulacije promjene spola moguće je zaključiti da se postupci promjene spola u ličnim dokumentima mogu sprovesti tek nakon izvršene “potpune” medicinske prilagodbe spola, što podrazumijeva operacije prilagodbe primarnih i sekundarnih spolnih obilježja, što često uključuje sterilizaciju trans osoba, tj. oduzimanje reproduktivnih funkcija.

Prilagodbu spola (hormonska terapija, operativni zahvati), odnosno rodno afirmativne zdravstvene usluge, trans osobe mogu dobiti u pravilu u inostranstvu, jer medicinske ustanove u BiH nemaju dovoljno osoblja obučenog da pruži podršku osobama u procesu tranzicije. Troškove medicinske tranzicije, koje snose same trans osobe, zvanični sistem zdravstvenog osiguranja ne refundira, što dodatno produžava proces i povećava finansijske troškove.

Na međunarodnom nivou, značajna je najava Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) da će raditi na razvoju Smjernica za zdravlje transrodnih i rodno raznolikih osoba.⁶¹ Rad na smjernicama je najavljen

61 Svjetska zdravstvena organizacija, “WHO announces the development of the guideline on

2023. godine, a očekuje se da će dokument biti objavljen 2025. godine. Smjernice će obraditi aktualne izazove i prepreke te osigurati jasne i provodive preporuke državama članicama EU. Smjernice će biti koristan alat zdravstvenim sektorima pojedinačnih država, pored postojećih stručnih smjernica i protokola koje je razvila Svjetska strukovna asocijacija za zdravlje transrodnih osoba (WPATH).

Institucionalno djelovanje

U proteklom periodu nisu poduzete jasne institucionalne aktivnosti u oblasti pravnog priznavanja rodnog identiteta i zdravstvene zaštite koja afirmiše rod.

Federalno ministarstvo zdravstva od juna 2023. godine ne odgovara na zahtjeve SOC-a da se pristupi izradi pravilnika o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu FBiH, bez obrazloženja stava ili razloga zbog kojeg to ne čine. Do pisanja ovog izvještaja, Ministarstvo nije odgovorilo ni na urgencije FMUP-a, državnog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice ni Vlade FBiH.

U GAP-u KS za period 2023–2027. nije se našla mjera – kreiranje vodiča za zdravstvene radnike_ ce o tome kako da se na najbolji način postupi sa transrodnim i interpolnim osobama, koja je bila dio prethodno važećeg GAP-a (2019–2022), a nije implementirana. Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo je odbilo usvojiti ovu mjeru. Ministarstvo je ovu odluku obrazložilo tvrdnjom da zdravstveni radnici_e imaju znanja i vještine za rad s transrodnim pacijentima_cama te da im dodatni edukativni resursi nisu potrebni. Nadalje, Ministarstvo navodi da izrada vodiča nije u skladu s etikom i zakonskim legislativama, tj. nije za zdravstvo prihvatljiva. Nažalost, praksa i iskustva saradnje SOC-a sa zdravstvenim radnicima pokazuje da je potrebno doeducirati se i raditi na razumijevanju potreba i pristupa trans osobama u kliničkoj praksi.

the health of trans and gender diverse people”, World Health Organization (28. juni 2023)
<https://www.who.int/news/item/28-06-2023-who-announces-the-development-of-the-guideline-on-the-health-of-trans-and-gender-diverse-people> [pristupljeno 9. april 2025].

Djelovanje SOC-a na pitanju zdravstvene zaštite

SOC je u 2024. godini nastavio organizirati doedukacije zdravstvenih radnika_ca, te je u novembru održan trening za liječnike_ce više zdravstvenih ustanova u BiH koji se bave različitim granama medicine relevantnim za pružanje rodno afirmativne zdravstvene njege – psihijatrija, endokrinologija i ginekologija. Doedukacija je još jedan korak u osiguravanju senzibiliziranih i liječnika_ca spremnih da na informisan i afirmativan način prate procese tranzicije.

Društvena stvarnost

Sarajevski otvoreni centar je 2023. godine sproveo istraživanje potreba i izazova s kojima se suočavaju LGBTI osobe u svakodnevnom životu u BiH. U kontekstu položaja transrodnih i rodno raznolikih osoba, istraživanje je pokazalo da su trans osobe i dalje pravno i društveno nevidljive, te da im je ograničen pristup zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, zapošljavanju, pravnom prepoznavanju roda i drugim osnovnim pravima. Istraživanje nudi uvid u njihove potrebe vezane za medicinsku prilagodbu spola (rodno afirmativnu zdravstvenu njegu) i promjenu oznake spola u ličnom dokumentu. Značajan podatak je da 58,33% ispitanika_ca smatra da bi se u BiH trebala uvesti treća kategorija spola/roda u ličnim dokumentima.⁶² Nalazi ovog istraživanja jasno ukazuju na potrebu za širom edukacijom i društvenim informisanjem kako bi se osigurala podrška i prava osobama koje se identificiraju kao trans, rodno raznolike ili nebinarne.

S druge strane, istraživanje stavova javnosti o položaju i pravima LGBTI osoba pokazuje da 27,5% ispitanika_ca smatra da transrodne osobe nemaju pravo na zakonsko prepoznavanje roda u skladu sa svojim rodnim identitetom, 43% ispitanika smatra neprihvatljivim da trans osoba ima rodno afirmativnu zdravstvenu njegu, 20,7% ispitanika podržava pravo na samoodređenje – zakonsko prepoznavanje roda, bez obavezne hirurške tranzicije, a 61,3% ispitanika ne smatra da troškove zdravstvene zaštite koja afirmiše rod treba finansirati iz obaveznog zdravstvenog osiguranja.⁶³

⁶² Bošnjak i Pandurević, *Brojevi koji ravnopravnost znače* 3, 46.

⁶³ Emina Bošnjak, *Prihvatanje s distance: Stavovi prema homoseksualnosti, biseksualnosti,*

Dokumentovani slučajevi

SOC putem servisa pravnog savjetovanja prima upite LGBTI osoba o njihovim ljudskim pravima. Nastavljaju se javljati trans osobe koje traže informacije o rodno senzibilnim ljekarima i zdravstvenim ustanovama koje će im pružiti podršku u procesima tranzicije. SOC u izvještajnom periodu nije dokumentovao ni jednu prijavu diskriminacije ili nasilja na osnovu rodnog identiteta. Pozitivna praksa koju bilježimo i u kojoj je SOC obezbijedio pravnu pomoć jeste da je domaći vanparnični sud priznao stranu odluku o promjeni spola transrodnoj osobi. Promjena je potom upisana u matične knjige Općine Doboj (više o predmetu vidjeti u poglavlju *Dobre prakse*).

Još jedna pozitivna praksa se desila u Gradu Banja Luka, gdje je služba za matične knjige promijenila oznaku spola transrodnoj ženi, uz prilaganje dokaza – medicinske dokumentacije koja potvrđuje stanje rodne inkongruencije / života u drugom rodnom identitetu i proces tranzicije koji je trans osoba započela.

Smjernice za djelovanje

1. Neophodno je da BiH, njeni entiteti i Brčko distrikt regulišu pravnu promjenu spola tako da se donesu zakoni i drugi propisi koji će na sistemski i sveobuhvatan način regulisati proceduru promjene oznake spola u ličnim dokumentima i jedinstvenog matičnog broja na osnovu vlastitog zahtjeva trans osobe i samoodređenja, bez zahtjeva za prethodnom bilo kakvom medicinskom intervencijom, tj. da se uklone zahtjevi za sterilizacijom u skladu s uspostavljenim standardima ljudskih prava.
2. Kantoni koji su usvojili GAP-ove trebaju implementirati aktivnosti i ciljeve vezane za transrodne i interspolne osobe, uključujući izradu vodiča za zdravstvene radnike o najboljem tretmanu transrodnih osoba.
3. BiH treba implementirati mjere definisane Akcionim planom za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBTI osoba u

transrodnosti i interspolnosti u Bosni i Hercegovini (Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2023) <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2023/10/Prihvatanje-s-distance-BOS-WEB-FIN.pdf> [pristupljeno 9. april 2025].

Bosni i Hercegovini za period 2021–2024. koje se tiču medicinskih i pravnih aspekata rodno afirmativne njege/procedura, uključujući “analizu i promociju postojećih modaliteta promjene spola za državljane BiH (medicinski i administrativni aspekti), te obuku profesionalaca u zdravstvu, obrazovanju, socijalnoj zaštiti, radu i zapošljavanju o pravima i slobodama LGBTI osoba”.

4. Usvojiti i implementirati zakone i/ili podzakonske akte kojima bi se definirale dužnosti zdravstvenih ustanova da uspostave timove, opreme zdravstvene ustanove i obuču stručnjake_inje koji bi mogli pratiti proces i voditi medicinske procedure rodno afirmativne njege u BiH, kao i obveze zavoda za zdravstveno osiguranje da troškove ovih procedura pokrivaju iz zdravstvenog osiguranja.
5. Zdravstveni radnici i radnice trebaju pružati rodno senzitivne zdravstvene usluge i usluge osiguranja i unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja trans i rodno raznolikim osobama.
6. Primjenjivati posljednje izdanje klasifikacije MKB-11 (revizija) u bh. zdravstvenom sistemu i ukloniti dijagnozu mentalnih poremećaja (patologizacija) i kriterije psihijatrijske evaluacije da bi se krenulo s hormonskom terapijom, u skladu s definicijom rodne inkongruencije svih stanja vezanih za transrodnost (poglavlje MKB-a – Stanja vezana za spolno i reproduktivno zdravlje).
7. Pristup svim zdravstvenim uslugama i pravima treba se zasnivati na principima tjelesnog integriteta, samoodređenja i informisanog pristanka, uz individualizovan i fleksibilan pristup zasnovan na specifičnim potrebama i okolnostima svake osobe, uz obezbjeđivanje zaštite prava na privatnost (npr. nevođenje registra trans osoba, netraženje bilo kakvih podataka koji nisu neophodni za ostvarivanje usluge, njege, prava itd.).

Pravni okvir

Bosna i Hercegovina je eksplicitno zaštitila interpolne osobe u svom antidiskriminacijskom zakonodavstvu zabranom diskriminacije na osnovu spolnih karakteristika. Međutim, i dalje nedostaje jasnih medicinskih smjernica i procedura o praksi upravljanja interpolnim varijacijama u svim zdravstvenim ustanovama u BiH. Ovaj nedostatak uključuje odsustvo protokola koji imaju za cilj da spriječe “normalizaciju spola”, “pripisivanje spola” ili hirurške ili druge intervencije na spolnim karakteristikama novorođenčeta/djeteta isključivo s ciljem usklađivanja njihovog izgleda s normativnim definicijama muškog ili ženskog spola, čak i kada zdravlje djeteta nije ugroženo.

Veliki pomak na nivou Ujedinjenih nacija desio se usvajanjem Rezolucije Vijeća za ljudska prava UN-a⁶⁴ (Human Rights Council – HRC), u aprilu 2024. godine. Rezolucija potiče države da rade na ostvarivanju najvišeg mogućeg standarda uživanja fizičkog i mentalnog zdravlja za interpolne osobe. Također, traži od Ureda visokog komesara da pripremi izvještaj o kojem će se raspravljati na Vijeću za ljudska prava u septembru 2025. godine, a u kojem se ispituju “diskriminatorni zakoni i politike, djela nasilja i štetne prakse u svim regijama svijeta” i insistira na kreiranju “najboljih praksi uključujući pravnu zaštitu i pravne lijekove” za osobe s urođenim varijacijama u spolnim karakteristikama.

Također, na nivou Vijeća Europe početkom 2024. godine najavljen je rad na novoj preporuci Vijeća ministara VE na temu ravnopravnosti interpolnih osoba, a koja će biti završena 2025. godine.

⁶⁴ Ujedinjene nacije, “UN addresses the human rights of intersex persons in ground-breaking resolution”, OII Europe <https://www.oii europe.org/united-nations-addresses-the-human-rights-of-intersex-persons-in-ground-breaking-resolution/> [pristupljeno 9. april 2025].

Institucionalno djelovanje

Do pisanja ovog izvještaja nisu napravljeni koraci za regulaciju medicinskih i pravnih postupaka u slučaju interseksualnosti. Ove mjere su definirane kantonalnim gender akcionim planovima. U BiH nedostaju podaci o broju novorođenih interseksualnih beba, kako u matičnim uredima općina, tako i u zdravstvenim ustanovama. Zavodi/instituti za javno zdravstvo/zdravlje prikupljaju i objavljuju podatke za određena interseksualna stanja/varijacije, ali oni nisu potpuni i ne obuhvataju sve varijacije/medicinske dijagnoze.

Smjernice za djelovanje

1. Ostvariti saradnju organizacija civilnog društva sa zdravstvenim ustanovama i stručnjacima, te nastaviti rad na informisanju i senzibilizaciji u vezi s problemima interseksualnih osoba, uz revidiranje medicinskih klasifikacija i izbacivanje iz upotrebe zastarjelih i uvredljivih pojmova poput ‘hermafrodit’ i ‘pseudohermafrodit’.
2. Kanton Sarajevo, kao i drugi kantoni koji su ih usvojili, trebaju implementirati aktivnosti iz GAP-ova koje podrazumijevaju uspostavljanje jasnih smjernica zdravstvenim radnicima, a o adekvatnom postupanju s transrodnim i interseksualnim osobama u BiH, te implementirati pravnu regulaciju medicinskih i pravnih postupaka u slučaju interseksualnosti. Kantoni koji nisu usvojili GAP-ove ili u postojeće nisu uvrstili zaštitu interseksualnih osoba trebaju to učiniti.
3. Administrativno-političke jedinice u BiH trebaju voditi računa o tome da zdravstveni radnici pružaju rodno senzitivne zdravstvene usluge i usluge osiguranja i unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja interseksualnim osobama kao i svim drugim grupama/osobama.
4. Potrebno je omogućiti transparentno i dostupno informisanje o procedurama i medicinskom tretmanu u slučaju rođenja interseksualnih osoba i zabranu medicinski nepotrebnih hirurških zahvata i medicinskih tretmana ‘normalizacije’ spola u zdravstvenim ustanovama nad interseksualnim osobama bez pune i informisane saglasnosti same osobe, do trenutka kada one ne budu mogle shvatiti njihov značaj i posljedice, izuzev u situacijama kada objektivne

okolnosti iziskuju hitne medicinske intervencije, što treba biti jasno definisano u procedurama.

5. Ministarstva zdravstva trebaju kreirati procedure/smjernice o postupanju koje će zdravstveni radnici i radnice biti dužni primjenjivati.
6. U saradnji s nevladinim organizacijama koje se bave ovim pitanjima, ministarstva zdravstva trebaju izraditi plan obuke zdravstvenih radnika o zaštiti interpolnih ljudskih prava u zdravstvenom sistemu, te sprovoditi obuke u skladu s najvišim svjetskim standardima u oblasti zdravstvene njege trans, interpolnih i rodno varijantnih osoba.
7. Klinički centri u BiH trebaju sistemski i kontinuirano vršiti edukaciju i senzibilizaciju medicinskog osoblja koje je uključeno u medicinski tretman interpolne djece.
8. Obezbijediti kontinuirano uključivanje organa uprave (ministarstava zdravstva) i tijela nadležnih za zaštitu ljudskih prava (ombudsmena) u zaštitu ljudskih prava, samoodređenja i tjelesnog integriteta interpolnih osoba.

Pravni okvir

Pravni okvir je u velikoj mjeri usklađen sa standardima Evropske unije. Zakon o azilu i Zakon o strancima, usvojeni 2015. odnosno 2016. godine, u najvećem dijelu su preuzeli odredbe relevantnih direktiva EU. Ipak, izostavljena je odredba koja navodi seksualnu orijentaciju i rodni identitet kao specifičnost određene društvene grupe, te kao osnovu progona i traženja azila. Istospolne zajednice, također, nisu prepoznate kao osnova za dobivanje privremenog boravka u BiH niti ih zakon prepoznaje u odredbama koje se odnose na spajanje porodice.⁶⁵

Društvena stvarnost

Iako je, prema propisima mnogih država EU, BiH označena kao ‘sigurna treća država porijekla’, LGBTI osobe se i dalje odlučuju na odlazak iz BiH i traženje zaštite od progona zbog seksualne orijentacije i rodnog identiteta u države EU i Sjeverne Amerike. Sigurna treća država porijekla pravna je pretpostavka da postoji određeni nivo funkcionalnosti institucija, vladavine prava, zakonskih mehanizama za zaštitu građana od bilo kojih vrsta progona, pa tako i na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika u toj državi. LGBTI osobe iz BiH na traženje azila odlučuju se zbog psihičkih poteškoća, psihičkog i fizičkog nasilja, diskriminacije pri zapošljavanju i odbacivanja društva, što trpe zbog svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Pored toga, BiH u proteklim godinama predstavlja rutu koju osobe u pokretu iz zemalja Bliskog istoka, dijelova Sjeverne Afrike, Pakistana, Afganistana i drugih država prelaze na putu do zemalja EU. Među migrantskom populacijom prisutan je i određeni broj LGBTI osoba. Do sada su u BiH zabilježeni primjeri osoba u pokretu koje pripadaju LGBTI populaciji. Najveći dio njih u tranzitu je kroz BiH, a samo mali broj odlučuje da se zadrži. Problemi s kojima se suočavaju odnose se na smještaj, pravnu podršku i informisanje, te stigmatizaciju i nasilje koje kao posebno ranjiva skupina doživljavaju od drugih osoba u pokretu. Upravo iz tih razloga SOC-u su se javljale LGBTI osobe u pokretu

⁶⁵ SOC, Rozi izvještaj 2018, pogl. VII.

koje su tražile pomoć najviše za smještaj, kako bi izbjegli predviđene smještaje u kampovima.

Agresija Rusije na Ukrajinu iz februara 2022. godine utjecala je, između ostalog, i na to da se na balkanskoj ruti kretanja izbjeglica pojave i LGBTI tražitelji_cе azila iz Rusije i Ukrajine. Ove osobe, posebno sa ruskim državljanstvom, u najvećem broju su prisutne u susjednoj Republici Srbiji zbog nepostojanja restrikcije ulaska u ovu državu. Određeni broj osoba koje traže azil na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika iz Rusije u zadnje vrijeme su se pojavile i u BiH, a što je vidljivo u nastavku ovog poglavlja.

Dokumentovani slučajevi

Tokom 2024. SOC je zaprimio jedan upit stranog državljanina koji studira u BiH i koji se raspitivao da li može dobiti azil na osnovu seksualne orijentacije u BiH.

S obzirom da službene institucije nadležne za azil u BiH ne razvrstavaju podatke na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, SOC se obratio Udruženju “Vaša prava” koje ima sklopljen ugovor sa Ministarstvom sigurnosti BiH za pružanje besplatne pravne pomoći osobama koje traže azil u BiH. Od Udruženja smo dobili sljedeće informacije:

Oni su se susretali s osobama koje su bile zainteresovane za postupak azila u BiH tokom 2024. godine, na temelju svoje seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika. U pogledu podnesenih zahtjeva za azil, podijeljenih informacija i priznatih statusa: državljani Ruske Federacije obratio se Udruženju “Vaša prava BiH” radi pružanja besplatne pravne pomoći u postupku azila dana 21. 5. 2024. godine, nakon čega je potpisao punomoć za zastupanje. Dana 28. 6. 2024. godine i zvanično je registrovan kao tražitelj azila pred Ministarstvom sigurnosti – Sektorom za azil, nakon čega mu je ovaj organ priznao status supsidijarne zaštite dana 20. 2. 2025. godine. Iako je u navedenom slučaju bilo elemenata za dodjelu izbjegličkog statusa na osnovu pripadnosti određenoj društvenoj grupi, korisnik nije želio pokrenuti upravni spor pred Sudom BiH. Tokom 2023. godine Udruženje je zastupalo još jednu

osobu iz Ruske Federacije kojoj je priznat status supsidijarne zaštite, a potom je navedeni status i produžen 12. 11. 2024. godine. Međutim, navedeni korisnik je u međuvremenu napustio Bosnu i Hercegovinu.

Godina traženja savjeta i osnov za traženje azila	2022.	2023.	2024.	UKUPNO
Seksualna orijentacija	9	10	1	20
Rodni identitet	1	2	0	3
Ukupan broj slučajeva	10	12	1	23

Tabela 4. Podaci SOC-a o slučajevima traženja pomoći u procesu dobijanja azila

Neobezbjeđivanje sigurnog smještaja za LGBTI osobe kao izrazito ranjive u ovoj situaciji, kao i neosiguravanje jasnih, razumljivih uputa o tome kako pokrenuti administrativnu proceduru traženja azila, pokazalo se kao najveći problem za sve LGBTI osobe koje žele da traže azil u BiH. Ono što je pozitivno za LGBTI osobe iz BiH koje su izložene različitim oblicima nasilja te su zbog toga u pokretu jeste recentno otvaranje prve sigurne kuće za LGBTI osobe u BiH.⁶⁶

Smjernice za djelovanje

1. Izmijeniti Zakon o azilu BiH tako da se spol i SORISK eksplicitno navedu kao osnove za traženje azila i mogući razlozi proganjanja.
2. Zakonom o strancima prepoznati istospolne zajednice, odnosno spajanje porodice kao osnovu za dodjeljivanje privremenog boravka partnerima_kama bh. građana_ki.
3. Sprovesti aktivnost broj 2.3. “Donošenje smjernica za postupanje u slučajevima LGBTI osoba kao tražilaca azila i obuka službenika/ca” iz Akcionog plana za unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba u BiH za period 2021–2024.
4. Osigurati dostojanstven i efikasan tretman te siguran smještaj za LGBTI tražitelje_ice azila u BiH, posebno uzimajući u obzir činjenicu da pripadaju izrazito ranjivoj skupini podložnoj nasilju u

66 Vidi poglavlje “Dobre prakse” u ovom izvještaju.

prihvatnim centrima.

5. Izmijeniti i dopuniti Pravilnik o sadržaju, načinu vođenja i korištenja službenih evidencija o strancima (Službeni glasnik BiH, broj 51/16) na način da Sektor za azil Ministarstva sigurnosti BiH vodi evidencije tražitelja_ica azila i na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

VIII

DRUŠTVENA PERCEPCIJA O LGBTI OSOBAMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Sarajevski otvoreni centar je tokom 2023. godine sproveo i predstavio rezultate istraživanja “Prihvatanje s distance: Stavovi prema homoseksualnosti, biseksualnosti, transrodnosti i interspolnosti u Bosni i Hercegovini”.

Ovo je prvo sveobuhvatno istraživanje o percepciji javnosti prema LGBTI osobama i ključnim pitanjima vezanim za ljudska prava LGBTI osoba u proteklih 10 godina. Dao je značajne pokazatelje, a jedan od njih je da direktan kontakt i lično poznavanje LGBTI osoba nedvojbeno doprinose promjeni stavova i svijesti o LGBTI pitanjima. Poređenjem nalaza ovog istraživanja sa prethodnim, potvrđen je pozitivan trend u poznavanju LGBTI osoba u bližem okruženju: čak 45,6% ispitanika_ca je izjavilo da lično poznaje LGBTI osobu.⁶⁷

Istraživanje, također, ukazuje na značajnu promjenu stavova opće populacije u shvatanju seksualne orijentacije i rodnog identiteta. 35,3% ispitanika_ca smatra LGBTI osobe bolesnima, dok 41,8% vjeruje da LGBTI osobe nisu bolesne i da ih ne treba liječiti. Istraživanje pokazuje da bi čak 33,1% ispitanika_ca podržalo LGBTI osobe iz svog bližeg okruženja nakon što bi se autovale, dok bi ih 28,1% prihvatilo, ali bi izbjegavalo dalje razgovore o tome.

Za 34% ispitanika_ca je još neprihvatljivo da im član_ica porodice bude LGBTI osoba, a taj se otpor pojačava kada su u pitanju njihova vlastita djeca. Konkretno, 43% ispitanika_ca smatra neprihvatljivim da njihovo dijete bude LGBTI osoba. Svejedno, većina reakcija bila bi nenasilna uvjeravanja i razgovori, s 53% njih koji bi pokušali uvjeriti dijete da je to pogrešno.

I dalje postoje različite perspektive unutar bh. društva u pogledu LGBTI tema, a stavovi se kreću od pozitivnih i neutralnih do negativnih

⁶⁷ Emina Bošnjak, *Prihvatanje s distance: Stavovi prema homoseksualnosti, biseksualnosti, transrodnosti i interspolnosti u BiH (Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2023).*

i konfliktnih prema LGBTI osobama. Samo 11% ispitanika_ca ima izrazito negativne stavove, a samo 13% njih smatra da LGBTI osobe trebaju terapiju. Svi ovi nalazi potvrđuju nužnost dalje edukacije i senzibilizacije javnosti.

Pored ovih, navodimo još nekoliko ključnih podataka iz istraživanja:

- 42,5% bi podržalo političku stranku čak i ako podržava prava LGBTI osoba, 28,5% ne bi, dok ostali ne glasaju.
- Oko 60% ispitanih ne bi imalo problema da imaju komšiju, kolege na fakultetu ili poslu ili šeficu koji su LGBTI.
- Samo 25,5% ispitanih podržava legalizaciju istospolnih partnerstava. Ipak, na konkretna pitanja o zdravstvenom osiguranju, posjeti partnera u bolnicu, pravo nasljeđivanja imovine i penzije, obaveze zakonskog izdržavanja partnera_ice, odgovori idu od 70% do 88% podrške.
- 26% ispitanih podržava pravo istospolnih parova na usvajanje djece.
- 38,7% smatra da se vjerske zajednice trebaju pitati kada se usvajaju zakoni i politike vezane za LGBTI osobe u BiH.

IX AKTIVNOSTI U LOKALNIM ZAJEDNICAMA NA UNAPREĐENJU PRAVA LGBTI OSOBA

Djelovanje organizacija za prava LGBTI osoba u Tuzlanskom kantonu

Tuzlanski otvoreni centar (TOC) je tokom 2024. godine nastavio svoj programski rad s ciljem ispunjenja misije – osnaživanje LGBTI zajednice i žena, zagovaranje inkluzivnih politika i zakonodavstava, te izgradnja institucionalne podrške unutar Tuzlanskog kantona (TK). Organizacija je kroz brojne aktivnosti nastavila da aktivno doprinosi razvoju sigurnijeg i inkluzivnijeg okruženja za LGBTI osobe u ovom dijelu Bosne i Hercegovine.

Jedan od ključnih segmenata rada TOC-a bilo je održavanje i unapređenje Lokalne mreže podrške LGBTI osobama, koju čini 14 različitih institucija. U okviru ove mreže, tokom godine se kontinuirano radilo na jačanju komunikacije sa članicama putem individualnih sastanaka i organizacije info sesija. Posebno su značajni bili susreti sa predstavnicima Ministarstva unutrašnjih poslova TK, Tužilaštva TK, Zavoda za javno zdravstvo, Ureda ombudsmena za ljudska prava BiH, kao i predstavnicima Grada Tuzla i Skupštine Tuzlanskog kantona.

U sklopu zagovaračkog programa, provedene su brojne aktivnosti s ciljem **izmjena i unapređenja Zakona o mirnom okupljanju TK**. Tokom godine održane su dvije informativne sesije koje su okupile predstavnike različitih nivoa vlasti, institucija i organizacija civilnog društva, a na kojima se razgovaralo o konkretnim izmjenama zakona.

Jedan od značajnih pomaka predstavlja i podnošenje Inicijative za izmjene i dopune Nacrta zakona o javnom okupljanju Ministarstvu unutrašnjih poslova TK kao nadležnom tijelu za provođenje javne rasprave. Inicijativa je uključivala šest konkretnih amandmana s ciljem usklađivanja zakona sa evropskim propisima i jasnijeg definiranja pojedinih pojmova, čime bi se osigurala njegova efikasnija i pravednija primjena.

Pored toga, TOC je organizovao i tri edukacije za javne institucije, koje su bile fokusirane na nacrt zakona i pristup radu s LGBTI osobama. Ove edukacije su poslužile kao platforma za detaljne rasprave o

ključnim odredbama zakona, njihovoj usklađenosti sa međunarodnim standardima i izazovima u praktičnoj primjeni.

U cilju **javne vidljivosti i promocije ideje sigurnih prostora za LGBTI osobe**, TOC je organizovao dvije konferencije koje su bile prilika za otvoreni dijalog o stanju ljudskih prava, postojećim izazovima i koracima koje je potrebno poduzeti kako bi se osigurala stvarna sloboda i sigurnost za LGBTI zajednicu.

U oblasti istraživačkog rada, tokom 2024. godine sprovedeno je **istraživanje pod nazivom “Prava i potrebe LGBTI osoba u Tuzlanskom kantonu”**, čiji će rezultati biti objavljeni i promovirani tokom 2025. godine, te će služiti kao značajan alat u daljnjem zagovaranju.

TOC je održao i sastanak s LGBTI aktivistima i aktivisticama iz cijele BiH s ciljem jačanja saradnje i zajedničkog djelovanja prema zakonodavnoj vlasti, posebno u kontekstu **zaštite LGBTI osoba koje su žrtve nasilja u porodici**. Na institucionalnom planu, potpisani su sporazumi o saradnji s Centrom za kulturu Grada Tuzla, Tužilaštvom TK, Ministarstvom unutrašnjih poslova TK, sigurnom kućom “Vive žene” u Tuzli, kao i sigurnom kućom za LGBTI osobe kojom upravlja Fondacija Krila nade u Sarajevu. Kao nastavak ove inicijative, organizovan je i okrugli sto o radu sigurnih kuća, na kojem se raspravljalo o trenutnoj situaciji, potrebama i pravnim okvirima, s posebnim fokusom na stvaranje mreže podrške za LGBTI osobe koje se nađu u potrebi za ovim oblikom zaštite.

Posebno važan segment rada u 2024. godini bila je psihosocijalna podrška LGBTI osobama, koju je TOC pružao kroz besplatne psihoterapijske usluge i vršnjačka savjetovanja, čime je direktno odgovarano na potrebe zajednice u Tuzlanskom kantonu.

U domenu **rada sa LGBTI zajednicom**, TOC je sproveo niz aktivnosti koje su imale za cilj osnaživanje, edukaciju i vidljivost LGBTI osoba u javnom prostoru. Kroz dva prikaza Forum teatra u javnosti, organizacija je pokušala senzibilizirati širu zajednicu na LGBTI teme, ali i istražiti stavove građana. Ovi performansi su pokazali da, iako postoji određeno pomjeranje granica razumijevanja i podrške, društvo i dalje ne posjeduje adekvatne mehanizme za odgovor na nasilje nad LGBTI osobama. Kroz diskusije koje su uslijedile nakon predstava, zajednica je dobila osnovne alate za prepoznavanje i reagovanje na situacije nasilja.

Za potrebe **Festivala Kvirhana** producirana je emotivna predstava

“Šta će otac reći?”, u saradnji s profesorima i studentima Akademije dramskih umjetnosti u Tuzli. Predstava se bavi temama autovanja, nasilja u porodici i unutrašnjeg konflikta, te je snažno rezonirala s publikom, izazivajući duboke emocije i empatiju.

Povodom **devetog rođendana organizacije**, TOC je organizovao izložbu i zabavu uz DJ-a, kojoj je prisustvovalo više od 100 osoba. Cilj izložbe bio je prikazati svakodnevni život LGBTI osoba i na taj način dodatno doprinositi njihovoj vidljivosti u društvu. Festival Kvirhana, koji je ove godine bio najposjećeniji do sada, okupio je preko 500 posjetitelja i posjetiteljica tokom trodnevnog programa. Festival je zauzeo prostore više javnih institucija, ali i lokalnih kafića, čime su sigurni prostori za LGBTI osobe dodatno prošireni u lokalnoj zajednici. Tuzlanski otvoreni centar je na poseban način u toku 2024. godine uspio zauzeti javni medijski prostor kroz promociju Festivala Kvirhana, zakupom LED ekrana i organizovanjem dvije TV emisije na lokalnom Javnom servisu RTV7, a tokom kojih je promoviran rad ove organizacije, ali i vršena senzibilizacija za pitanja LGBTI osoba u ovom kantonu. Osim toga, službena web-stranica organizacije služila je kao inkubator za različite članke, teme i rasprave o pitanjima vezanim za samu zajednicu. Organizacija je nastavila i svoju redovnu medijsku kampanju putem zvanične web-stranice i društvenih mreža.

Pravni okvir i institucionalno djelovanje

Činjenica je da se pravni okvir za zaštitu prava LGBTI osoba i osiguranje ravnopravnosti kroz godine poboljšava i da se na njegovoj implementaciji kroz podršku TOC-a konstantno radi. Ali, potrebno je kao i u dosadašnjim izvještajima napomenuti da govor mržnje, diskriminacija i nasilje nad LGBTI zajednicom i dalje postoji i u ovom kantonu. Iako je saradnja sa Ministarstvom unutrašnjih poslova TK u posljednjoj godini poboljšana, jasno je da nema dovoljno prijava nasilja, govora mržnje i diskriminacije, a zbog jaza između zajednice i institucija.

Kada je u pitanju sam pravni okvir, Ustav Tuzlanskog kantona u članu 7 propisuje: “U ostvarivanju svojih nadležnosti, Kanton osigurava i sprovodi sve mjere zaštite ljudskih prava i sloboda utvrđenih Ustavom Bosne i Hercegovine i njegovim aneksima, Ustavom Federacije i njegovim Aneksom i ovim ustavom, vodeći računa o jednakopravnosti svih naroda i građana u Kantonu, općinama i gradovima.”

Osiguranje i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda obaveza je

lokalnih zajednica i lokalnih samouprava u FBiH. Statut Grada Tuzle (usvojen 2021. godine) u članu 11, Ostvarivanje prava i sloboda, propisuje: “Grad će stvarati uslove da građani sa područja Grada u cjelini i na demokratski način ostvaruju sva prava i slobode utvrđene u odredbama člana II A 1. do 7. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine i međunarodnim instrumentima sadržanim u Aneksu Ustava Federacije, o čemu će brinuti svi gradski organi, svaki u okviru svoje nadležnosti“. Također, Statut Grada Tuzle, član 14, Nadležnosti Grada, stav 2, propisuje: “U vlastite nadležnosti Grada posebno spadaju: osiguranje i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Tuzlanskog kantona.“ Zakon o principima lokalne samouprave FBiH u članu 8 propisuje: “U vlastite nadležnosti jedinice lokalne samouprave posebno spadaju: osiguranje i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda u skladu sa Ustavom, što je vidljivo i u razlozima za donošenje Statuta Grada Tuzle, Poglavlje I (Opće odredbe, članovi od 1 do 12) u kojem se navodi odnos sa institucijama za ljudska prava“.

Uprkos relativno dobrom zakonskom okviru da se različiti međunarodni propisi, ustavi i zakoni obavezuju na jednako postupanje, institucije Tuzlanskog kantona i dalje nisu adekvatan sistem podrške svojim LGBTI građanima_kama. Razlog za to je neinformisanost i needukovanost predstavnika_ca javnih institucija za rad sa LGBTI osobama. Tuzlanski otvoreni centar je u 2024. godini održao različite edukacije i info sesije u svrhu senzibilizacije predstavnika_ca javnih institucija o problemima sa kojima se LGBTI zajednica susreće.

Kao i svake godine do sada tokom realizacije festivala “Kvirhana” TOC je koristio prostor javne institucije Centar za kulturu Grada Tuzla i Narodnog pozorišta Grada Tuzla i time poslao jasnu poruku da javni prostor mora biti slobodan za sve ljude.

Osim toga, krajem godine Tuzlanski otvoreni centar aktivno zagovara za preuzimanje funkcije upravitelja Prostora za mlade, čime bi poslao jasnu poruku da je inkluzija pitanje mladih, te postao platforma koju mladi ljudi u Gradu Tuzla prepoznaju kao resurs u borbi za ravnopravnost.

Društvena stvarnost u lokalnoj zajednici

Nažalost, homofobija, bifobija i transfobija su još uvijek svakodnevnicima LGBTI zajednice na području Tuzlanskog kantona, ali i čitave Bosne i Hercegovine. Javne institucije još uvijek ne rade dovoljno na suzbijanju govora mržnje, nasilja i diskriminacije LGBTI osoba, a nepovjerenje

LGBTI zajednice u službenike i javnih institucija je značajno i onemogućava adekvatne prijave kršenja ljudskih prava LGBTI osoba. Postoji još uvijek velika prijetnja od psihičkog, verbalnog i fizičkog nasilja u javnom prostoru prema LGBTI zajednici, a što je direktna posljedica jačanja desničarskih i fašističkih ideologija i politika. Tuzlanski otvoreni centar prepoznao je ove teškoće i prepreke, te nastoji da ublaži posljedice kroz pružanje informacija, edukacije i obezbjeđivanje sigurnog i slobodnog prostora za LGBTI zajednicu na području Tuzlanskog kantona.

Smjernice za djelovanje

1. Uskladiti i usvojiti Zakon o javnom okupljanju TK i prakse policije sa međunarodnim pravnim standardima u oblasti adekvatnog osiguranja LGBTI događaja
2. Raditi na promociji LGBTI prava kod šire javnosti kako bi se količina homofobije, bifobije i transfobije u javnom prostoru smanjila
3. Raditi na proširenju mreže medija koji redovno izvještavaju o temama LGBTI osoba u ovom kantonu
4. Organizovati edukacije za zdravstveni i obrazovni kadar o nasilju nad LGBTI zajednicom, posebno u okviru porodičnog i vršnjačkog nasilja, sa naglaskom na prepoznavanje naznaka nasilja, ali i njenih posljedica
5. Usvojiti Akcione planove za LGBTI zajednicu na lokalnom nivou
6. Decentralizovati aktivističke napore i donatorske politike

Djelovanje organizacija za prava LGBTI osoba u Republici Srpskoj

Tokom 2024. godine u Republici Srpskoj LGBTI zajednica i dalje je izložena diskriminaciji, mržnji i nasilju, a vladajuće strukture u ovom bosanskohercegovačkom entitetu su predlagale i usvojile odluke koje doprinose marginalizaciji LGBTI osoba, čime su pravile nepovoljno okruženje za organizacije civilnog društva koje se bave pitanjima bitnim za LGBTI zajednicu. Narodna skupština je u julu 2024. usvojila Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srpske, kojim se u Republici Srpskoj kriminalizuje kleveta, što utiče na smanjenje medijske slobode, ali predstavlja i korak ka uvođenju cenzure. Pored toga, Vlada Republike Srpske je predložila zakon o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija, kojim se neprofitne organizacije obavezuju na podnošenje prijave u registar, prijavu svih međunarodnih donacija te prijavu podataka svih osoba koje za njih rade. Vlada Republike Srpske je u posljednjem trenutku povukla ovaj zakon, ali su same najave usvajanja zakona u LGBTI zajednici izazvale strah, jer bi uticale na sužavanje ionako uskog prostora koji LGBTI zajednica u Republici Srpskoj zauzima. Ipak, u martu 2025. godine, Narodna skupština Republike Srpske usvaja ovaj zakon. U trenutku pisanja ovog izvještaja, Ustavni sud je donio privremenu mjeru kojom suspenduje zakon dok ne donese konačnu odluku po zahtjevu za apstraktnu ocjenu ustavnosti koja je podnesena.

Međunarodna zajednica (UN, OSCE, Vijeće Evrope, Delegacija Evropske unije u BiH) u zajedničkom saopštenju oštro je osudila donošenje izmjene Krivičnog zakonika kojom se u Republici Srpskoj kriminalizuje kleveta, navodeći da zakoni o kleveti rizikuju da budu zloupotrijebljeni protiv novinara, branitelja ljudskih prava i drugih aktera civilnog društva za obavljanje svoje legitimne uloge da istražuju i informišu javnost o pitanjima od javnog interesa, što je od suštinskog značaja za funkcionisanje svakog demokratskog društva.

Udruženje nezavisnih stvaralaca i aktivista “GETO” (UNSA Geto) organizacija je koja gotovo 25 godina gradi prostor za slobodu, umjetnost i aktivizam u Banjoj Luci. Njihov Društveno-kulturni centar “INCEL” (DKC Incel) posljednjih jedanaest godina povezuje umjetnike_cе, muzičare_ke, aktiviste_kinje, organizacije, kolektive i mlade osobe, stvarajući autentičnu scenu, kako u gradu, tako i u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini. DKC Incel postoji kao siguran i inkluzivan prostor

za sve, što uključuje i LGBTI zajednicu, za koju i sa kojom organizuju mnogobrojne diskusije, radionice, predavanja, projekcije, izložbe, koncerte, žurke, kao i druge aktivnosti, i koja u DKC Incel uvijek ima prostor u kojem se može slobodno okupiti, postojati i stvarati.

Neformalna grupa OQUEERNO je od juna 2023. do maja 2024, uz podršku UNSA Geto, vodila siguran dnevni prostor za LGBTI osobe u Banjoj Luci, te organizovala redovni kulturni program za LGBTI zajednicu. Međutim, pod pritiskom donošenja zakona o posebnom registru, kao i generalne nenaklonjenosti vladajuće strukture, ali i društva u Republici Srpskoj prema LGBTI zajednici, neformalna grupa OQUEERNO je prestala s organizovanjem aktivnosti, a članice UNSA Geto su nastavile voditi i opremiti dnevni prostor za LGBTI osobe u Banjoj Luci, koji funkcioniše uprkos preprekama. Dnevni prostor, od svog otvaranja, pruža LGBTI osobama prostor za okupljanje sa raznim aktivnostima, od kreativnih radionica, projekcija, večeri društvenih igara, do grupnih psiholoških radionica sa Irenom Đumić Jurić-Marijanović. Pored toga, sigurni dnevni prostor pruža priliku LGBTI zajednici da se bliže upozna sa radom drugih organizacija i kolektiva koji se bave pravima i okupljanjem LGBTI osoba, poput Sarajevskog otvorenog centra, Centra za mlade “KVART”, Tuzlanskog otvorenog centra, Organizacionog odbora Bosanskohercegovačke povorke ponosa, ali predstavlja i prostor u kojem se LGBTI zajednica Banje Luke ohrabruje na samoorganizovanje.

Radi povećanja vidljivosti LGBTI zajednice u društvu, kao i povezivanja šire LGBTI zajednice u BiH, u Banjoj Luci je organizovana jednodnevna aktivnost povodom obilježavanja 17. maja, Međunarodnog dana protiv homofobije, bifobije, interfobije i transfobije (IDAHOBIT). Program je organizovan u saradnji UNSA Geto sa Centrom za mlade “KVART” i Organizacionim odborom Bh. povorke ponosa, i to u Društveno-kulturnom centru “INCEL”. Program je sadržavao projekciju filma i zabavni program.

Takođe, jedna od značajnih aktivnosti za LGBTI zajednicu je i “Q sport kamp” koju organizuje Centar za mlade “KVART”, a u kojem su učestvovalе LGBTI osobe iz Bosne i Hercegovine. Tokom kampa su organizovane mnogobrojne aktivnosti u prirodi, kao što su izleti, planinarenje te druge sportsko-rekreativne i interaktivne edukativne radionice, što daje priliku učesnicima da se u jednom sigurnom prostoru osnaže i međusobno povežu.

UNSA Geto, pored održavanja sigurnog dnevnog prostora za LGBTI osobe, vidi važnost osnaživanja i povezivanja LGBTI zajednice u Banjoj Luci sa zajednicom u ostatku Bosne i Hercegovine. Zbog toga su se tokom 2024. povezale sa Grupom roditelja i LGBTI djece “ZAGRLJAJ”, kao i sa Organizacionim odborom Bh. povorke ponosa, te organizovale zajedničke aktivnosti, poput radionica u prostoru Bh. povorke ponosa u Sarajevu, kao i vikend-druženja za roditelje i LGBTI djecu.

Društvena stvarnost LGBTI osoba u lokalnoj zajednici

LGBTI osobe u Republici Srpskoj doživljavaju sve intenzivnije zatvaranje šireg društva prema njima, a svakodnevni život im dodatno otežavaju ne samo homofobija, bifobija i transfobija, već i izostanak adekvatne, zakonima propisane podrške institucija. Zbog svega toga, sve više LGBTI osoba mlade i srednje životne dobi odlučuje se da se presele van zemlje – privremeno, zbog školovanja, a češće i radi trajnog nastanjivanja u inkluzivnije društvo. Tokom 2024. u Banjoj Luci nije došlo do otvaranja novih komercijalnih prostora u kojim LGBTI zajednica može da se okuplja u prijateljskoj atmosferi, što nakon prošlogodišnjeg pritiska zajednicu dodatno obeshrabruje i gura ka napuštanju zemlje.

Govor mržnje u javnom prostoru, koji često prolazi bez sankcija, dodatno podstiče netrpeljivost i ugrožava osjećaj sigurnosti LGBTI zajednice, kako u fizičkom, tako i u online prostoru. Pored toga, sve češći pretresi koje sprovode policijski službenici stvaraju dodatni pritisak i osjećaj nesigurnosti, što negativno utiče na svakodnevni život LGBTI osoba i doprinosi stvaranju atmosfere straha i nepovjerenja.

Smjernice

1. Uspostaviti sigurnu kuću za LGBTI osobe na teritoriji Republike Srpske
2. Uspostaviti adekvatan sistem kontrole procesuiranja slučajeva zločina iz mržnje i govora mržnje prema LGBTI osobama od strane svih institucija uključenih u taj proces (policija, tužilaštvo, sud), te jačanje povjerenja LGBTI osoba u lokalne institucije Republike Srpske
3. Kontinuirano edukovati zdravstveni i obrazovni kadar o potrebama i preprekama sa kojim se LGBTI mladi suočavaju, te o pružanju adekvatne podrške
4. Jačati kapacitete lokalnih organizacija koje pružaju usluge LGBTI osobama te osnažiti članove_ice LGBTI zajednice za samoorganizovanje i preuzimanje aktivnog učešća u javnom diskursu o pravima i potrebama LGBTI osoba
5. Donijeti zakon o istospolnim partnerstvima na teritoriji Republike Srpske koji bi zaštitio istospolne parove u ostvarivanju punih porodičnih prava.

RJEČNIK LGBTI POJMOVA

BISEKSUALNA OSOBA

Osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe oba spola.

COMING OUT (kaming aut)

Sintagma koja potiče od engleske fraze ‘coming out of the closet’ (izaći iz ormara) već se ustaljeno upotrebljava u značenju javnog i otvorenog istupanja vlastite seksualne orijentacije (kod lezbejki, gejeva i biseksualnih osoba), rodnog identiteta (kod trans osoba) i spolnih karakteristika (kod interspolnih osoba). Javlja se u dvije ravni: kao samootkriće i kao (manje ili više) javna obznana drugima. ‘Coming out’ (izlazak iz ormara) je od velikog značaja za LGBTI osobe, jer na taj način javno afirmišu vlastiti identitet, što je veoma važno za psihološko zdravlje i kvalitet života ove manjinske grupe.

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i svaki oblik stavljanja u nepovoljan položaj osobe ili grupe osoba po nekoj osnovi. Različite su osnove, odnosno karakteristike po kojima se osoba ili grupa osoba dovodi u nepovoljan položaj. Tako se lezbejke, gejevi i biseksualne osobe mogu diskriminirati na osnovu ‘seksualne orijentacije’; trans* (između ostalog transrodne i transeksualne osobe) na osnovu ‘rodnog identiteta’ i rodnog izražavanja; interspolne osobe na osnovu ‘spolnih karakteristika’.

Stoga je jako važno da sve tri osnove (seksualna orijentacija, rodni identitet i spolne karakteristike) budu zakonski prepoznate kao osnove na kojima je zabranjena diskriminacija.

PRINCIP NEDISKRIMINACIJE

Jednak tretman pojedinaca i/ili grupe, bez obzira na njihove specifične karakteristike. Koristi se da bi se procijenili prividno neutralni kriteriji i prakse koje mogu prouzrokovati efekte koji osobe s tim karakteristikama sistematski stavljaju u nepovoljniji položaj.

HOMOFOBIA

Iracionalan strah, netolerantnost i predrasude prema gej muškarcima

i lezbejkama. Manifestuje se kao ubjeđenje u superiornost heteroseksualnosti. To ubjeđenje rađa nasilje prema neheteroseksualnim osobama, koje se opravdava uvjerenjem u vlastitu superiornost (i njihovu inferiornost). Nasilje se ogleda u verbalnim i fizičkim napadima, te diskriminaciji.

HOMOSEKSUALNA OSOBA

Osoba koju privlače osobe istog spola.

LEZBEJKA

Žena koju seksualno i/ili emotivno privlače druge žene.

GAY (gej)

Muškarac kojeg seksualno i/ili emotivno privlače drugi muškarci. Može se koristiti i kao pridjev (npr. gej osoba), te se u tom slučaju može odnositi i na muškarce i na žene istospolne orijentacije.

HOMOSEKSUALAC

Zastarjeli klinički termin za osobe čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama istog spola, odnosno za osobe koje seksualno i/ili emocionalno privlače osobe istog spola. Termin je neprikladan i mnogi gejevi i lezbejke smatraju ga uvredljivim. Korektniji termini su gej (muškarac)/gejevi i lezbejka.

HOMOSEKSUALIZAM

Zastarjeli klinički termin koji se koristio u medicinske svrhe za označavanje istospolne seksualne orijentacije. Smatra se uvredljivim jer implicira da je homoseksualnost bolest koja se treba liječiti. Imajući na umu da je Svjetska zdravstvena organizacija 1990. godine potvrdila da je homoseksualnost, baš kao heteroseksualnost, prirodna varijacija ljudske seksualnosti, ovaj termin se više ne koristi.

INTERSPOLNE OSOBE

Osobe čije ‘spolne karakteristike’, uključujući hromosome, gonade i genitalije, odstupaju od tipične, binarne podjele na muška i ženska tijela. Postoje različiti oblici interspolnosti. Osobe se tako po spolu mogu dijeliti na muške, ženske i interspolne. Interspolne osobe, kao i muške i ženske osobe, imaju svoju seksualnu orijentaciju i rodni identitet.

U prošlosti, ove osobe često su nazivane hermafroditima, ali se ovaj termin smatra diskriminatornim i medicinski u potpunosti neispravnim.

INTERSEKCIONALNOST

Pristup proizašao iz sociološke teorije intersekcionalnosti, koji diskriminaciju analizira kao složen sistem u kome su različiti oblici diskriminacije zasnovani na različitim kategorijama identiteta (roda, spola, rase, klase, seksualne orijentacije, rodnog identiteta). Ovi identiteti su međusobno povezani i utiču jedni na druge, te se i u razmatranjima diskriminacije moraju sagledavati skupa.

LGBTI

Sveobuhvatni pojam koji se koristi kako bi se označile lezbejke, gej muškarci, biseksualne, trans*(rodne) i interspolne osobe. Pojam označava heterogenu skupinu koja se obično imenuje akronimom LGBTI u društvenom i političkom aktivizmu.

LGBTIQ

Skraćenica za lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne, transeksualne, interseksualne i queer osobe.

QUEER (kvir)

Queer je ranije u engleskom jeziku korišten kao pogrdan naziv za neheteroseksualne osobe. Ovaj termin su LGBTI osobe zatim preuzele kako bi opisivale same sebe. Neke osobe posebno cijene ovaj termin zato što označava prkos i zato što obuhvata različitost, ne samo gejeva i lezbejki, već i biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba, a uključuje i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili svoj život žive van heteropatrijarhalnih normi.

RODNI IDENTITET

Rodni identitet vezuje se za individualno iskustvo i shvatanje vlastitog spola i roda, što može, ali ne mora odgovarati spolu pripisanom pri rođenju. Rodni identitet se, između ostalog, odnosi na lični doživljaj vlastitog tijela, odijevanje i način govora. Osobe čiji je rodni identitet u skladu sa spolom koji mu/joj je pripisan pri rođenju nazivaju se ‘cisrodnim osobama’, a osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji mu/joj je pripisan pri rođenju nazivaju se ‘trans(rodnim) osobama’.

Transseksualne osobe, kao podgrupa transrodnih osoba, osobe su čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji mu/joj je pripisan pri rođenju i koje imaju namjeru da prilagode svoj biološki spol ili su u procesu prilagodbe.

RODNO IZRAŽAVANJE

Vizuelna i vanjska prezentacija svake osobe, koja uključuje karakteristike ličnosti, izgleda i ponašanja koje se u određenoj kulturi i periodu smatraju muževnim ili ženstvenim (dakle, tipičnim za mušku ili žensku društvenu ulogu).

RODNO AFIRMATIVNA ZDRAVSTVENA ZAŠTITA/ NJEGA

Radi se o terminu koji označava širok spektar usluga u zdravstvenom sistemu koje su potrebne transrodnim, rodno raznolikim i interspolnim osobama, a koje afirmišu odnosno potvrđuju rodni identitet osobe, odnosno njene spolne karakteristike. Termin koji se također koristi jeste 'prilagodba spola', ali ima uže značenje od rodno afirmativne zdravstvene zaštite i ukazuje na medikalizaciju procesa tranzicije.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA

Emocionalna i/ili seksualna privlačnost ili naklonost, koja može biti prema osobama istog i/ili različitog spola/roda. Obično se koristi klasifikacija na 'heteroseksualne' (privlačnost prema osobama različitog spola), 'homoseksualne' (privlačnost prema osobama istog spola) i 'biseksualne' (privlačnost prema osobama istog i različitog spola) osobe. U pravu u Bosni i Hercegovini često se koriste i termini spolna orijentacija, spolno opredjeljenje, seksualno opredjeljenje, seksualne preferencije, spolne preferencije, ali se preporučuje termin seksualna orijentacija.

SPOLNE KARAKTERISTIKE

Spolne karakteristike osoba, kao što su hromozomi, gonade i genitalije, znaju odstupati od tipične, binarne podjele na muška i ženska tijela. Osobe se tako po spolu mogu dijeliti na muške, ženske i interspolne. Interspolne osobe stoga mogu biti diskriminisane ili meta krivičnih djela počinjenih iz mržnje i predrasuda zbog svojih spolnih karakteristika.

TRANSRODNA OSOBA

Termin za osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji im je pripisan pri rođenju. Transrodnost obuhvata one osobe koje osjećaju, preferiraju ili biraju da predstavljaju sebe drugačije od očekivanih rodni uloga koje im tradicionalno pripadaju na osnovu spola pripisanog pri rođenju, bilo kroz način odijevanja, način govora, manire, kozmetiku ili modifikacije tijela. Između ostalog, transrodnost se odnosi i na osobe koje se ne identificiraju oznakama muško i žensko, zatim transeksualne osobe, transvestite, cross-dressere, arodne, nebinarne, rodno fluidne i druge rodno varijantne osobe. 'Transrodni muškarac' je osoba kojoj je pri rođenju pripisan ženski spol, ali je njegov rodni identitet muški ili se nalazi negdje na spektru maskulinih rodni identiteta. 'Transrodna žena' je osoba kojoj je pri rođenju pripisan muški spol, ali je njen rodni identitet ženski ili se nalazi negdje na spektru ženskih rodni identiteta.

TRANSSEKSUALNA OSOBA

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru da promijeni/prilagodi svoj spol, kao i osoba koja je djelimično ili potpuno modificirala svoje tijelo (što uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije).

TRANSFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost i predrasude prema transrodnim osobama.

ZLOČIN IZ MRŽNJE

(krivična djela počinjena iz mržnje)

Odnosi se na kaznena djela motivirana predrasudama prema određenoj osobi ili grupi osoba. Zločini iz mržnje uključuju zastrašivanje, prijetnje, oštećenja imovine, zlostavljanje, ubistvo ili bilo koje drugo kazneno djelo, kod kojeg je žrtva postala meta napada zbog stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije, rodno identiteta ili spolnih karakteristika, ili je žrtva povezana, pripada, podržava ili je član_ica neke LGBTI grupe.

O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU

Sarajevski otvoreni centar je organizacija civilnog društva koja radi na unapređenju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Pokrećemo i kreiramo sistemske društvene promjene, s naglaskom na rodnu ravnopravnost i položaj LGBTI osoba.

Ovdje ćemo istaći samo neka postignuća koja se odnose na ravnopravnost LGBTI osoba i žena. Pored psihosocijalnog i pravnog savjetovanja, nastavili_e smo voditi jedini LGBTI medij u državi, portal www.lgbti.ba.

Organizovali_e smo treninge: za policiju, tužilaštva i sudove, s fokusom na teme zločina iz mržnje, govora mržnje i primjene antidiskriminacionog prava; za medicinske stručnjake i stručnjakinje i zdravstvene radnike i radnice, s fokusom na trans-specifičnu i trans-inkluzivnu prilagodbu spola; za LGBTI zajednicu. Intenzivno smo radili na stvaranju lokalne institucionalne mreže podrške LGBTI osobama u Kantonu Sarajevo, unapređenju regulacije biomedicinski potpomognute oplodnje u Federaciji BiH, pravima radnica u vezi s diskriminacijom na osnovu spola i porodijskog odsustva, uvođenju rodno senzitivnog jezika u parlamente i univerzitete, usvajanju i implementaciji kantonalnih gender akcionih planova, ali i podizanju svijesti o rodno zasnovanom nasilju u BiH.

Tokom proteklih godina nekoliko naših zakonodavnih i *policy* inicijativa ušlo je u vladinu ili parlamentarnu proceduru. Zagovarački fokus usmjerili smo na pitanja politika za ravnopravnost žena i LGBTI osoba u BiH, na pitanja reproduktivnih prava žena i muškaraca, roditeljstva u kontekstu usklađivanja privatnog i poslovnog segmenta života, slobode okupljanja LGBTI osoba i unapređivanja institucionalnog okvira za zaštitu od nasilja i diskriminacije, te namjeravamo nastaviti rad na pitanjima koja se tiču transrodnih osoba, interspolnih osoba, istospolnih zajednica, njihove društvene inkluzije, ali i položaja LGBTI osoba u obrazovanju, zdravstvu, radu i zapošljavanju.

Provodili smo i medijske kampanje koje su dosegle preko milion bh. građana i građanki, a organizujemo i LGBTI filmski festival “Merlinka” koji od 2021. godine postaje lokalni festival “Kvirhana”, u saradnji s Tuzlanskim otvorenim centrom.

Više o našem radu možete pronaći na www.soc.ba.

Ova publikacija izlazi u okviru edicije “Ljudska prava”, koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar

Urednik

Darko Pandurević je od 2021. godine rukovoditelj programa i zagovaranja u Sarajevskom otvorenom centru, gdje je do početka 2022. godine vodio i pravno savjetovanje za LGBTI osobe. U rad Sarajevskog otvorenog centra uključen je od 2015. godine, prvo kao volonter na LGBTI programu, a onda kao projektni asistent na koordiniranju rada Inicijative za monitoring evropskih integracija u BiH. Fokus rada i interesa u SOC-u do sada su mu bila pitanja diskriminacije, govora mržnje, krivičnih djela počinjenih iz mržnje, sudjelovanje na istraživanju i izmjeni postojećih propisa te držanju edukativnih aktivnosti i obuka iz različitih oblasti ljudskih prava. Završio je Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.

Kontakt: darko@soc.ba

Autorice i autori

Amil Brković pravni je savjetnik i koordinator programa u Sarajevskom otvorenom centru. Pruža usluge pravnog savjetovanja LGBTI osobama. Vrš monitoring kršenja ljudskih prava LGBTI osoba. Koordinira strateške parnice SOC-a. Bavi se zagovaranjem prava istospolnih parova i generalnim unapređenjem pravnog položaja LGBTI osoba u BiH. Koordinira edukacije pravosudne zajednice o ljudskim pravima LGBTI osoba u BiH. Završio je Pravni fakultet Univerziteta “Džemal Bijedić” u Mostaru kao najbolji student generacije. Magistrirao je pravo na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, Katedra za državno i međunarodno javno pravo.

Kontakt: amil@soc.ba

Amina Dizdar je diplomirala na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu 2018. godine. Pridružila se timu Sarajevskog otvorenog centra kao volonterka u martu iste godine na programu Ljudska prava LGBTI osoba. Od septembra preuzima ulogu projektne asistentice na programu monitoringa evropskih integracija BiH, a potom postaje koordinatorica na programu Prava žena. Autorica je i koautorica nekoliko istraživanja, publikacija i izvještaja u oblasti rodne ravnopravnosti i ljudskih prava, te aktivno zagovara za zakonske izmjene u cilju unapređenja rodne ravnopravnosti. Trenutno je na master studiju na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu.

Kontakt: amina@soc.ba

Delila Hasanbegović Vukas je pravnica, programska koordinatorica u Sarajevskom otvorenom centru. Bavi se zagovaranjem pristupa transrodnih, interspolnih i rodno raznolikih osoba rodno afirmativnoj zdravstvenoj zaštiti i pravnom prepoznavanju roda u Bosni i Hercegovini. Koordinira regionalizaciju inkluzivne psihosocijalne podrške i usluga zaštite mentalnog zdravlja LGBTIQ osoba u BiH. Također, bavi se zagovaranjem rodne ravnopravnosti u području radnih odnosa, tržišta rada, usklađivanja privatnog i poslovnog života, kao i seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Autorica je više radova na teme ljudskih prava žena i LGBTI osoba, rodne ravnopravnosti, feminizma, reproduktivne pravde, političke participacije i reprezentacije žena.
Kontakt: delila@soc.ba

Admir Adilović je geštalt psihoterapeut*kinja pod supervizijom i sistemski*a konstelator*ica. Aktivizmom za ljudska prava se bavi još od petnaeste godine. Od oktobra 2024. godine obnaša funkciju izvršnog*e direktora*ice Tuzlanskog otvorenog centra, a u rad organizacije aktivno je uključen*a od 2017. godine. Admir je jedna od rijetkih rodno nebinarnih osoba koja se javno autovala u BiH. Svoj aktivizam proširuje na polje umjetnosti kroz pisanje poezije i predstava, te je autor*ica queer predstave “Šta će otac reći” koja se premijerno prikazala na Kvirhani u Tuzli 2024. godine.
Kontakt: admir@toc.ba

Olivera Karpić je programska koordinatorica u Udruženju nezavisnih stvaralaca i aktivistica “GETO“ u Banjoj Luci. Dugogodišnja je omladinska radnica te aktivno i volonterski djeluje na razvoju inicijativa usmjerenih ka osnaživanju mladih. Trenutni fokus u UNSA Geto joj je na jačanju alternativne umjetnosti i kulture te osnaživanju LGBTI zajednice. Kroz svoj rad doprinosi stvaranju inkluzivnijeg prostora za marginalizovane društvene grupe i podržava razvoj nezavisne kulturne scene.
Kontakt: olivera.karpic@gmail.com

